

Jego Ekscelencja Ksiądz Biskup
Prof. dr hab. Julian Wojtkowski
Doktor *honoris causa*

Kraków, 3 marca 2009

Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie

Jego Ekscelencja Ksiądz Biskup
Prof. dr hab. Julian A. Wojtkowski
Doktor *honoris causa*
Wydziału Teologicznego
Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie

Kraków, 3 marca 2009

Q. F. F. Q. S.

NOMINE ET AUSPICIIS

BENEDICTI PPAE XVI

SUMMI PONTIFICIS FELICITER REGNANTIS

NOS

STANISLAUS CARDINALIS DZIWIŚZ

PONTIFICIAE ACADEMIAE THEOLOGICAE CRACOVENSIS MAGNUS CANCELLARIS

ET

R. D. IOANNES DYDUCH

IURIS CANONICI DOCTOR ET PROFESSOR S. S. PONTIFICIAE ACADEMIAE THEOLOGICAE CRACOVENSIS RECTOR MAGNIFICUS

ET

R. D. IOANNES D. SZCZUREK

THEOLOGICAE DOCTOR HABILITATUS FACULTATIS THEOLOGICAE DECANUS

ET

R. D. STEPHANUS KOPEREK CR

THEOLOGICAE DOCTOR ET PROFESSOR PROMOTOR RITE CONSTITUTUS

EX AUCTORITATE ORDINIS THEOLOGORUM SENATUSQUE PONTIFICIAE ACADEMIAE THEOLOGICAE CRACOVENSIS

IN

SUAM EXCELLENTIAM EP. PROFESSOREM DOCTOREM HABILITATUM

IULIANUM ANDREAM WOJTKOWSKI

QUI DUM PROFESSORIS MUNERE FUNGITUR, PLURIMUM CONTULIT AD SCIENTIAS THEOLOGICAS IN POLONIA ET EUROPA EXCOLENDAS, IMPRIMIS AUTEM INCLARUIT IN MARIOLOGIA ET HISTORIA THEOLOGICAE PROVEHENDA

QUI PRAETER CETEROS LABORE NON PEPPERIT, UT FONTES THEOLOGICI POLONI IMPRIMIS SAECULI XVI IN LUCEM EERRENTUR, QUI THEOLOGICAE CARDINALIS STANISLAUS HORSI EST PERITISSIMUS, ATQUE OPERA EIUS MAXIMA IN LINGUAM POLONIAM VERTEIT ET EDENDA CURAVIT.

QUI MULTOS VARMENSIS AD SCIENTIAS THEOLOGICAS TRACTANDAS EXCOLENDASQUE AERHORTATUS EST, MULTOSQUE EDUCAVIT ALUMNOS, EO AUCTORE AC PATRONO SEMINARIUM THEOLOGICUM HORSIENSEM PRIMO CUM FACILITATE THEOLOGICA PONTIFICIA, DEINDE CUM PONTIFICIA ACADEMIA THEOLOGICA CRACOVENSIS LABOREM AC STUDIOREM SOCIETATEM EUNTE, IN OPERAM DEDIT, UT FACULTAS THEOLOGICA IN UNIVERSITATE VARMENSIS-MARIBURENSI CONDIRETUR.

QUI NON SOLEM SCIENTIAS EXCOLENDIS OPERAM MAGNAM DAT, PRAECEPTOR EST OPTIMUS, MULTA OPERA PUBLICAE, SED ETIAM FIDELIUM PASTOREM SE PRABERE LABORIOSISSIMUM ET IN ECCLESIA VARMENSIS ET CONFERENTIAE EPISCOPORUM POLONIAE SOCIUS, QUI IN IAM DE ECCLESIA CATHOLICA OPTIME MERITUS EST.

PONTIFICIAE ACADEMIAE THEOLOGICAE CRACOVENSIS

THEOLOGIAE DOCTORIS HONORIS CAUSA

NOMEN ET DIGNITATEM, IURA AC PRIVILEGIA CONTULIMUS ATQUE IN EIUS REI FIDEM
HOC DIPLOMA ACADEMIAE SIGILLO MAIORE MUNIENDUM CURAVIMUS.

DATUM CRACOVIAE, DIE III MENSIS MARTII ANNO DOMINI MMXX

R. D. Ioannes Dyduch
R. D. IOANNES DYDUCH

S. S. PONTIFICIAE ACADEMIAE
THEOLOGICAE CRACOVENSIS
RECTOR MAGNIFICUS

R. D. Ioannes D. Szczurek
R. D. IOANNES D. SZCZUREK

MAGNIFICUS

Stanislaus Cardinalis Dziwisz
STANISLAUS CARDINALIS DZIWIŚZ

PONTIFICIAE ACADEMIAE
THEOLOGICAE CRACOVENSIS
MAGNUS CANCELLARIS

R. D. Stephanus Koperek CR
R. D. STEPHANUS KOPEREK CR

MAGNIFICUS

Uchwała Senatu
Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie
z 15 grudnia 2008 roku
o nadaniu godności doktora *honoris causa*
Jego Ekscelencji ks. bp. prof. dr. hab.
Julianowi Andrzejowi Wojtkowskiemu

Senat Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, po uzyskaniu *nihil obstat* Kongregacji Wychowania Katolickiego z 22 lipca 2008 r.; po zapoznaniu się z tekstem uchwały Rady Wydziału Teologicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie z 26 września 2008 r. oraz po poparciu przez Senat Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, postanowił nadać JE ks. bp. prof. dr. hab. Julianowi Andrzejowi Wojtkowskiemu, godność doktora *honoris causa* Wydziału Teologicznego w szczególności:

- za wszechstronny, rzetelny wkład w rozwój nauk teologicznych o zasięgu nie tylko ogólnopolskim, ale i europejskim. Ten wkład dotyczy głównie mariologii, ale również historii teologii. Ma wyjątkowo wielki udział w edycji polskich źródeł teolo-

gicznych, zwłaszcza XVI wieku. Jest wybitnym znawcą teologii kardynała Stanisława Hozjusza, jak też tłumaczem i wydawcą jego głównych dzieł;

- za zasługi w rozwoju środowiska naukowego na Warmii. To on patronował podjęciu współpracy Seminarium Duchownego *Hosianum* w pierw z Papieskim Wydziałem Teologicznym, a następnie z Papieską Akademią Teologiczną w Krakowie. On też zabiegał o utworzenie Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim;

- za to, że wraz z intensywną pracą naukową, dydaktyczną i licznymi publikacjami doskonale potrafił łączyć również swą wieloraką posługę duszpasterską, tak na niwie Kościoła warmińskiego, jak i Konferencji Episkopatu Polski, a także ma swój udział w pracach na rzecz Kościoła powszechnego. Należy również podkreślić, że jest człowiekiem ogromnej osobistej kultury, duchowego szlachectwa, będąc zarazem wielkim człowiekiem Kościoła.

Ks. prof. dr hab. Jan M. Dyduch
Rektor

Kraków, 15 grudnia 2008 r.

Ks. prof. dr hab. Jerzy Misiurek
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Opinia o całokształcie dorobku
naukowo-dydaktycznego
ks. bp. prof. dr. hab. Juliana Wojtkowskiego
w związku z decyzją przyznania mu
doktoratu *honoris causa* Wydziału Teologicznego
Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie

Snując refleksje na temat „ideałów katolickiej nauki” ówczesny biskup lubelski Stefan Wyszyński, Wielki Kanclerz KUL, mówił m.in.: „W świetle katolickiego ideału nauki ukazuje się nam dostojna godność męża nauki – staje się on kapłanem Prawdy – rozdziela ją z katedry szukającym Prawdy, jak kapłan – dary ołtarza. Ma on głębokie poczucie obowiązku szukania Prawdy, pokazywania jej i pielęgnowania w umysłach. Nie jest o nią zazdrosny, nie chowa światła pod korcem, ale stawia na miejscu wysokim, aby świeciło wszystkim, którzy są w domu. Aby pełniej służyć Prawdzie, stara się zachować wolność wewnętrzną, uprawia ascezę wyrzeczenia się siebie, aby nic nie przeszkadzało mu

w drodze do Prawdy” (*Bogu i Ojczyźnie. Katolicki Uniwersytet Lubelski w Wypowiedziach Prymasów Polski*, Lublin 2008, s. 35). Słów tych słuchał w 1947 r. jako młody wówczas student Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, późniejszy biskup w Olsztynie i profesor ks. Julian Wojtkowski.

Droga do profesury

Julian Andrzej Antoni Wojtkowski przyszedł na świat w rodzinie polskiej i katolickiej 31 stycznia 1927 r. w Poznaniu. Jego ojciec Andrzej (zm. 1975) był znanym historykiem, profesorem uniwersytetu i posłem na sejm w latach 1952–1956. Przed II wojną światową Julian Wojtkowski ukończył szkołę podstawową w Poznaniu. W początkach działań wojennych 8 listopada 1939 r. rodzina Wojtkowskich została zmuszona do opuszczenia zajmowanego mieszkania, a następnie wysiedlona i przetransportowana do Ostrowca Świętokrzyskiego. Zaś w maju 1940 r. osiadła w Sichowie, w powiecie stopnickim, w posiadłości księżęcej Zofii i Krzysztofa Radziwiłłów.

Od początku lutego 1941 r. 14-letni Julian podjął pracę biurową w sichowskiej dyrekcji folwarków, by uniknąć wyjazdu na przymusowe prace do Niemiec; zdobywał on przy tym wykształcenie w zakresie szkoły średniej, dzięki czemu mógł złożyć

małą maturę przed tajną komisją egzaminacyjną w Staszowie. W tym czasie utrzymywał on ścisły kontakt z ociemniałym profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego i wybitnym mediewistą ks. Konstantym Michalskim. Jednak, już jesienią 1944 r. Julian Wojtkowski podjął naukę w liceum matematyczno-fizycznym w Lublinie, a po uzyskaniu świadectwa dojrzałości wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie jako alumn diecezji warmińskiej. 25 czerwca 1950 r. przyjął on święcenia kapłańskie z rąk biskupa lubelskiego prof. Piotra Kałwy. Studia specjalistyczne w zakresie teologii dogmatycznej na Wydziale Teologii KUL uwieńczył ks. Wojtkowski w 1952 r. zdobywając magisterium i licencjat z teologii. Przygotowana wówczas pod kierunkiem ks. prof. Mieczysława Żywczyńskiego praca pt. *Język kazań i śpiewu kościelnego w diecezji warmińskiej około połowy XIX wieku* została opublikowana w dużych fragmentach w „Warmińskich Wiadomościach Diecezjalnych” 6(1950) z. 2-3 oraz w „Rocznikach Humanistycznych” 4(1953).

Rozprawę doktorską przygotowywał ks. Julian Wojtkowski pod kierunkiem ks. prof. Antoniego Słomkowskiego, rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Ze względu na jego uwięzienie przez władze komunistyczne, opiekę nad pracą przejął ks. prof. Bogusław Waczyński SJ. Doktorat z teologii dogmatycznej uzyskał ks. Wojtkowski 19 marca 1953 r. na podstawie ukończonych studiów i roz-

prawy pt. *Wiara w Niepokalane Poczęcie NMP w Polsce w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych. Studium historyczno-dogmatyczne* (Lublin 1958); promotorem rozprawy ze względów formalnych był ks. prof. M. Żywczyński.

W początkach czerwca 1968 r. ks. dr Julian Wojtkowski habilitował się w Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie jako pierwszy po likwidacji Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rozprawa habilitacyjna, którą drukowano partiami w „Studiach Warmińskich” 1-3(1964-1966), nosiła tytuł: *Studia historyczno-dogmatyczne nad przedmiotem kultu Matki Boskiej w Polsce wieków XI-XV*; recenzentami rozprawy byli: ks. prof. Eugeniusz Florkowski z Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie, ks. prof. Marian Rechowicz i ks. prof. Antoni Słomkowski z KUL. W roku następnym Ojciec Święty Paweł VI powołał ks. dr. hab. Juliana Wojtkowskiego do pełnienia posługi biskupa pomocniczego w diecezji warmińskiej. Doceniając dorobek naukowo-dydaktyczny ks. bp. dr. hab. Juliana Wojtkowskiego, Wielki Kanclerz Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie kard. Franciszek Macharski poparł 8 maja 1987 r. decyzję Senatu Akademickiego przyznającą mu tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego na Wydziale Teologicznym PAT. W 1997 r. ks. bp Julian Wojtkowski został profesorem zwyczajnym. 6 kwietnia 2008 r. Konwent Godności Honorowych Papieskiej

Akademii Teologicznej w Krakowie zwrócił się do ks. prof. dr. hab. Jana Macieja Dyducha, Rektora PAT, o nadanie ks. bp. prof. dr. hab. Julianowi Wojtkowskiemu tytułu doktora *honoris causa* Wydziału Teologicznego tejże Uczelni.

Działalność naukowo-dydaktyczna

Już po ukończeniu studiów specjalistycznych w 1952 r. ks. mgr lic. Julian Wojtkowski został zaangażowany w Warmińskim Seminarium Duchownym *Hosianum* w Olsztynie jako wykładowca teologii dogmatycznej. Początkowo jednak zlecono mu wykłady z logiki, teorii poznania, metafizyki, teodycei, etyki i psychologii; od roku akademickiego 1954/1955 prowadził on wykłady z teologii dogmatycznej, obejmujące wszystkie traktaty. Dopiero pod koniec lat 70-tych pozostawił sobie wykłady jedynie z eklezjologii i sakramentologii. Dodać trzeba, że od roku akademickiego 1958/1959 ks. dr Julian Wojtkowski prowadził seminarium naukowe z teologii dogmatycznej, które z czasem przekształciło się w seminarium magisterskie i licencjackie; powstałe pod kierunkiem ks. dr. Wojtkowskiego prace naukowe były uznawane przez Wydział Teologii KUL.

Ponadto ks. dr Julian Wojtkowski wykładał teologię dogmatyczną w Misyjnym Seminarium Księży

Werbistów w Pieniężnie, w Instytucie Eklezjologicznym w Częstochowie, w Warmińskim Studium Katechetycznym w Gietrzwałdzie, w Studium Pastoralnym przy Warmińskim Seminarium Duchownym; od 1979 r. prowadził wykłady z teologii dogmatycznej w akademickim Studium Teologii dla Świeckich w Olsztynie. Jednocześnie bp prof. Wojtkowski pełnił funkcję prezesa Warmińskiego Instytutu Teologicznego Historyczno-Pastoralnego w Olsztynie od chwili jego powstania. Instytucja ta stała się załącznikiem fakultetu teologicznego w tym mieście.

Warto dodać, że ks. prof. Julian Wojtkowski był prefektem studiów, wicerektorem w Seminarium Duchownym *Hosianum* oraz sekretarzem Posiedzeń Naukowych Księży Profesorów tegoż seminarium i redaktorem naukowym „Studiów Warmińskich”. Wszystkie te obowiązki wypełniał z całą dokładnością i sumiennością.

Publikacje naukowe

W dorobku naukowym ks. bp. prof. Juliana Wojtkowskiego uwagę zwracają pozycje książkowe, a zwłaszcza studium historyczno-dogmatyczne pt. *Wiara w Niepokalane Poczęcie NMP w Polsce w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych* (Lublin 1958). W oparciu o zabytki liturgiczne z okresu średniowiecza z terenu ówczesnej Polski Autor wskazał na przejawy wiary w wyjątkowy przywilej Maryi,

dzięki któremu została Ona w szczególny sposób wybrana przez Boga i wyniesiona do wyjątkowej godności i znaczenia w świecie. Warto podkreślić, że Autor wykorzystał w pracy materiały archiwalne znajdujące się m.in. w Bibliotece OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, a także w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku i Kórniku oraz w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego i Czartoryskich w Krakowie. Przedmiotem jego analiz były mszały cysterskie i benedyktyński, graduały, antyfonarze i brewiarze. Po nakreśleniu tła historycznego, ks. Wojtkowski przeprowadził analizę treściową i chronologiczno-geograficzną, biorąc pod uwagę formularze mszalne, oficja brewiarzowe oraz lekcje i homilie brewiarzowe.

Z kolei w rozprawie habilitacyjnej noszącej tytuł *Studia historyczno-dogmatyczne nad przedmiotem kultu Matki Boskiej w Polsce wieków XI-XV* („Studia Warmińskie” 1[1964] 215-257; 2[1965] 205-259; 3[1966] 221-299), ks. bp Wojtkowski omawia także inne przywileje Maryi, które były obecne w średniowiecznych polskich zabytkach; Autor nie ograniczył się tu tylko do tekstów liturgicznych, ale w sposób sobie właściwy poszerzył zagadnienia mariologiczne występujące w polskiej teologii tego okresu.

Z publikacji książkowych uwagę zwracają również dwa studia: *Glosy i drobne teksty polskie do 1550 roku z inkunabułów Kalisza, Kazimierza Biskupiego, Koła, Sieradza i Warty* (Poznań 1965) oraz *Glosy i drobne teksty polskie do 1550 roku z inkunabułów Bi-*

blioteki Kapitulnej i Seminarnej w Gnieźnie (Warszawa-Poznań 1977).

Zebrane glosy i drobne teksty polskie stanowią interesujący materiał do badań językowych, zwłaszcza w zakresie grafiki, fonetyki i słownictwa. W większości zapisy odnoszą się do tekstów o tematyce religijnej, ale też i z codziennego słownictwa. Warto dodać, że zebrany tu materiał polski do połowy XVI wieku jest cenny dla historii języka polskiego; zebrano w pracach wiele glos jedno lub kilkuwyrazowych z marginalnych lub międzywierszowych zapisków na rękopisach i na inkunabułach z XV i XVI w. oraz kilkanaście tekstów ciągłych o treści głównie modlitewnej.

Przedmiotem naukowych badań ks. bp. prof. Juliana Wojtkowskiego jest również tajemnica Wniebowzięcia Maryi. Wyrazem tego są m.in. artykuły: *Wniebowzięcie Matki Bożej w świetle dzieł kaznodziej-skich należących do księgozbioru Tomasza Wernera z Braniewa* († 1498); *Wniebowzięcie Matki Bożej w zbiorach kazań należących do duchownych z Pomorza Gdańskiego na przelocie XV i XVI wieku* („Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 12[1965] z. 2, s. 85–101; 13[1966] z. 2, s. 93–111) i *Wniebowzięcie Matki Bożej w zbiorach kazań z biblioteki średniowiecznego klasztoru Franciszkanów w Gdańsku* – „Studia Pomoraniae Assumptionistica” („Studia Warmińskie” 4[1967], s. 287–361). Artykuły te będące swego rodzaju monografią na temat wiary we wniebowzięcie Maryi w okresie późnego średniowiecza w Polsce, są kontynuacją

badań naukowych zainicjowanych rozprawą doktorską Autora.

Kultu maryjnego w okresie średniowiecza w Polsce dotyczą także inne artykuły ks. bp. prof. Juliana Wojtkowskiego, jak np. *Dogmat Niepokalanego Poczęcia NMP w średniowiecznej liturgii polskiej* („Ruch Biblijny i Liturgiczny” 6[1953], s. 84–101), *Niepokalane Poczęcie NMP w oficjach brewiarzowych i formularzach mszalnych* (tamże, 7[1954], s. 106–138) i *Najświętsza Maryja Panna w „Kazaniach Gnieźnieńskich”* („Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 4[1957] z. 3, s. 103–112).

Uwagę zwracają również obcojęzyczne teksty artykułów ks. bp. prof. Juliana Wojtkowskiego zamieszczane w czasopiśmie naukowym „*Ephemerides Mariologicae*”: *La maternité spirituelle de Notre Dame dans les lettres polonaises de XIV–XV siècles* (12[1962] 288–294), *De cultu Beatae Mariae Virginis in litteratura Polonorum medii aevi* (14[1964] 363–376, 483–515); *De cultu Beatae Virginis in Polonia initiis in luce vetustissimorum codicum manuscriptorum hucusque exstantiam* (16[1966] 479–519); *Quinque priorum saeculorum mariani cultus in Polonia interpretationis conamen principiis ex Constitutione Dogmatica Lumen gentium depromptis* (17[1967] 157–160); *De cultu liturgico Mariae in Polonia saeculi XIII disquisitio historico-dogmatica* (17[1967] 261–312) i *Sequentiae Marianae Polonorum* (21[1971] 111–113). Problematyka artykułów związana jest z kultem Maryi na naszych ziemiach, głównie w okresie średniowiecza. Objawień w Gietrzwałdzie dotyczy artykuł *Appari-*

tiones BMV anni 1877 de Gietrzwałd ab Episcopo approbantur (tamże, 28[1978] 275–277).

Udział ks. bp. prof. Wojtkowskiego w Kongresach mariologiczno-maryjnych zaowocował również publikacjami o tematyce maryjnej: *Quomodo Polonia saeculis IX–XI cultu Mariano Ecclesia Occidentalis participabat* (w: *Acta Congressus Mariologici – Mariani Internationalis in Croatia Anno 1971 celebrati*. Vol. V, Roma 1972, s. 307–316); *Spiritus Sanctus in pietate Mariana Polonorum saec. XII–XV* (Roma 1979, s. 345–357); *Cultus Marianus Servi Dei Stanislai Hosii, Episcopi Warmienssis in Concilio Tridentino Legati* (w: „*De cultu Mariano Saeculo XVI. Acta Congressus Mariologici – Mariani Internationalis Caesaraugustae Anno 1979 celebrati*”. Vol. IV, Roma 1983, s. 501–509), nadto *Quomodo catholica ducisse Ruthenorum materna Mariae erga homines munera saeculo undecimo venerabatur* (w: „*Maria in Sacra Scriptura*”, vol. VI, Roma 1967, s. 299–305); *De Maria in popularibus exegesi Novi Testamenti et theologia Polonorum saeculi XIV et XV* (w: „*Maria in Sacra Scriptura*”, vol. I, Roma 1967, s. 501–509) i *Maria in magisterio a Joanne Paulo II in Polonia Anno 1983 habito* (w: „*Scripta de Maria*”, Saragossa 1985, s. 583–600).

Niektóre z naukowych pozycji ks. bp. prof. Wojtkowskiego dotyczą kultu św. Józefa, Oblubieńca NMP, jak np. *De Polonorum participatione cultui Sancti Joseph Ecclesia Occidentalis deque influxu ipsorum in eundem cultum saeculis XV et XVI vertentibus* („*Estudios Josefinos*” 31[1977] 529–550) i *De theologia et*

cultus Sancti Joseph in Warmia saeculo XVII („Cahiers de Josephologie” 19[1981] 928–941). Zagadnienia mariologiczne poruszał ks. bp prof. Wojtkowski na łamach czasopism o charakterze popularno-naukowym, m.in. w „Posłańcu Warmińskim” i „Tygodniku Powszechnym”. Obok tego w „Warmińskich Wiadomościach Diecezjalnych” zamieścił on nekrologi wielu kapłanów zmarłych na terenie archidiecezji warmińskiej.

Dodać tu trzeba olbrzymią pracę translatorską ks. bp. prof. Juliana Wojtkowskiego. Jako pierwszy dokonał on przekładu z języka łacińskiego dzieła kard. Stanisława Hozjusza z 1557 r. *Confessio catholicae fidei christiana* (*Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej*, Olsztyn 1999, ss. 488). Biskup Wojtkowski przełożył też dzieło Hozjusza *Confutatio prolegomenon Brentii* (Antverpiae 1566) jako *Odparcie przedłożeń Brencjusza* (Olsztyn 2001, ss. 450). Wreszcie dokonał on przekładu dzieła Jana Leo *Historia Prussiae* (Brunsbergae 1725) jako *Dzieje Prus* (Olsztyn 2008, ss. 581). Świadczy to o ogromnej pracowitości Autora przekładów, jak i doskonałej znajomości języka łacińskiego.

Wartości metodologiczne dorobku naukowego

Publikacje naukowe ks. bp. prof. dr. hab. Juliana Wojtkowskiego (monografie, artykuły) świadczą, że dysponuje on odpowiednim przygotowaniem me-

todologicznym. Można stwierdzić, że jego warsztat naukowy prezentuje się bez zarzutu. Charakteryzuje go przede wszystkim umiejętność rzeczowego i wnikliwego analizowania tekstów źródłowych związanych z katolicką teologią dogmatyczną, zwłaszcza zaś z mariologią. Jego naukowe artykuły charakteryzują się klarownym postawieniem problemu, erudycyjną wprost znajomością badanego zagadnienia i odpowiednim prowadzeniem toku rozumowania. Także jego dokonania w kwestiach merytorycznych odznaczają się badawczą rzetelnością, kompetencją i sumiennością. Ks. bp prof. Wojtkowski ostrożny jest w wydawaniu ocen i opinii, a jego twierdzenia są należycie uwiarygodnione stosownymi przypisami. Posiada też umiejętność wyprowadzania syntetycznych zazwyczaj wniosków, podczas gdy tok jego wywodów jest logiczny i spójny. Stwierdzić można, że ks. bp prof. Wojtkowski z naukową odpowiedzialnością prowadzi swe dociekania, które zaprezentował w swoich publikacjach.

Inne przejawy działalności naukowo-organizacyjnej

Ks. bp prof. dr hab. Julian Wojtkowski jest profesorem zwyczajnym teologii w zakresie teologii dogmatycznej. Od 1952 do 2005 r. wykładał w War-

mińskim Seminarium Duchownym, Warmińskim Instytucie Teologicznym i na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W 1987 r. został profesorem nadzwyczajnym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Przez 15 lat był prezesem Warmińskiego Instytutu Teologicznego Historyczno-Pastoralnego, afiliowanego do Wydziału Teologicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie; Kongregacja Seminariorów i Uniwersytetów mianowała go w 1995 r. rektorem Warmińskiego Instytutu Teologicznego agregowanego do Wydziału Teologicznego PAT. Jest on członkiem zwyczajnym Papieskiej Międzynarodowej Akademii Maryjnej.

Warto podkreślić, że ks. bp prof. Wojtkowski przygotowywał ogólnopolskie sesje naukowe i kongresy mariologiczne (np. w 1996 r.). Na uwagę zasługuje przygotowanie w 1987 r. Sekcji Polskiej Międzynarodowego Kongresu Mariologicznego w Kevelaer i w 1992 r. Międzynarodowego Kongresu Mariologicznego w Huelva. Był też uczestnikiem mariologicznych kongresów: w 1971 r. w Zagrzebiu, w 1975 r. w Rzymie, w 1979 r. w Saragossie i w 1983 r. na Malcie. Ponadto Ksiądz Biskup Profesor brał udział w kongresach józefologicznych: w 1976 r. w Toledo, w 1980 r. w Montrealu, w 1985 r. w Kaliszu i w 1989 r. w Meksyku. Uczestniczył też w Kongresach Teologów Polskich: w 1976 r. w Krakowie-Mogile oraz w 1983 i 1989 r. w Lublinie, jak rów-

niez w Kongresach Mariologicznych w Polsce: w 1977 r. w Gietrzwałdzie, w 1986 r. w Lublinie i w 1990 r. na Jasnej Górze. Był współorganizatorem kilku ogólnopolskich spotkań naukowych mediewistów, a owocem tych spotkań są prace zbiorowe pt. *Colloquia Mediaevalia*. Wypromował on 12 doktorów teologii, 23 licencjatów i 60 magistrów.

Na uwagę zasługuje fakt, że ks. bp prof. Wojtkowski pełnił ważne i odpowiedzialne funkcje w ramach Konferencji Episkopatu Polski. Od 1975 r. był on sekretarzem Komisji Episkopatu do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz członkiem Komisji Episkopatu do spraw realizacji uchwał II Soboru Watykańskiego; od 1980 r. był członkiem i wiceprzewodniczącym Komisji Episkopatu do spraw Budowy Kościołów; następnie był przewodniczącym tej Komisji; członkiem Rady Naukowej Episkopatu Polski i członkiem Komisji Maryjnej.

Wniosek końcowy

Ksiądz biskup prof. dr hab. Julian Wojtkowski legitymuje się stosunkowo bogatym dorobkiem naukowym. Przeprowadził on przede wszystkim pionierskie badania związane z dziejami kultu maryjnego w Polsce, koncentrując się na okresie najwcześniejszym, a więc na wiekach średnich; z biegiem czasu poszerzył on jednak obszar swoich naukowych do-

ciekań. Uważam, że jest bardzo dobrze przygotowany do rozwijania mediewistycznych badań naukowych, posiadając wybitne kwalifikacje zarówno teologiczne, jak i historyczne, a przy tym wspaniałą znajomość języka łacińskiego, także łaciny średniowiecznej. Naukowa rzetelność, dokładność i pracowitość sprzyjają jego naukowym poszukiwaniom. Powściągliwość i umiar w wyprowadzaniu wniosków i ocen ma również duże znaczenie w zakresie uprawianej dyscypliny. Warto dołączyć do tego jego duże doświadczenie w pracy organizatorskiej (np. organizowanie sympozjów naukowych), jak też kwalifikacje dydaktyczne i zaangażowanie w życie społeczne Uczelni. Podkreślić trzeba duże zasługi ks. bp. prof. Wojtkowskiego dla polskiej teologii 2. połowy XX wieku. Należy on do pierwszego pokolenia polskich teologów, którzy poświęcili się dziełu recepcji myśli II Soboru Watykańskiego w naszej Ojczyźnie. Popierając prośbę Konwentu Godności Honorowych Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, wnoszę o prowadzenie przez Senat sprawy nadania ks. bp. prof. dr. hab. Julianowi Wojtkowskiemu doktoratu *honoris causa* tejże Uczelni. Kandydat bez wątpienia na taki tytuł zasługuje.

Lublin, 18 listopada 2008 r.

Ks. prof. dr hab. Józef Swastek
Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu

Ocena działalności naukowej i pastoralnej
bp. prof. dr. hab. Juliana Wojtkowskiego
celem nadania mu tytułu doktora *honoris causa*
przez Papieską Akademię Teologiczną
w Krakowie

Biskup prof. Julian Wojtkowski należy do najwybitniejszych polskich teologów. Jest cenionym w Polsce i poza jej granicami mariologiem, historykiem teologii, historykiem Kościoła, filologiem, tłumaczem. Ma nieocenione zasługi w dziedzinie recepcji nauki Drugiego Soboru Watykańskiego w Polsce. Przyczynił się jako promotor wiary do wszczęcia i zakończenia procesu beatyfikacyjnego Sługi Bożego kardynała Stanisława Hozjusza na szczeblu diecezjalnym w Olsztynie w 2007 roku. Zapisał się w historii polskiego Kościoła katolickiego jako utalentowany organizator Międzynarodowego Kongresu Mariologicznego w Kevelaer w 1987 roku, Międzynarodowego Kongresu Mariologicznego w Huelva w 1992 roku oraz w Polsce w 1996

roku. Jest członkiem rzeczywistym Papieskiej Międzynarodowej Akademii Maryjnej i przewodniczącym Sekcji Mariologicznej Teologów Polskich.

Życie i działalność naukowo-organizacyjna

Julian Andrzej Antoni Wojtkowski pochodzi z patriotycznej i głęboko religijnej rodziny inteligenckiej. Jego ojciec Andrzej Wojtkowski (1891–1975), urodzony w Jeziorze Wielkopolskim, wybitny badacz dziejów Wielkopolski i Lubelszczyzny, był przed wybuchem drugiej wojny światowej profesorem historii na Uniwersytecie Poznańskim, a od 1945 roku do przejścia na emeryturę w 1968 roku – profesorem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Przyjaźnił się z wielkim polskim liturgistą i powstańcem wielkopolskim – biskupem prof. dr. Andrzejem Wronką (1897–1974) po 1945 roku administratorem apostolskim w Gdańsku (1945–1951) i Pelplinie (1945–1946) oraz sufraganem wrocławskim (1957–1974).

Prof. Andrzej Wojtkowski od 1935 roku, aż do swej śmierci przyjmował codziennie Komunię św. Był wyczulony na kult Jezusa Chrystusa jako Boga Człowieka, dlatego też od lat młodości związał się uczuciowo przez różaniec z Jego Matką. W wigilię Matki Boskiej Zielnej zawarł ślub z Filonią Staniśzówną, nauczycielką z zawodu i studentką ekono-

mii na Uniwersytecie Poznańskim († 6 XI 1967). Julian Wojtkowski – urodzony 3 I 1927 r. – był ich drugim dzieckiem. Miał trzy siostry: Marię (ur. w 1925 r.), Teresę (1932–1985) oraz Różę (ur. w 1939 r.). Wszystkie dzieci co tydzień chodziły do spowiedzi.

Julian Wojtkowski ukończył szkołę podstawową w Poznaniu przed wybuchem drugiej wojny światowej. Po najeździe wojsk hitlerowskich na Polskę znalazł się on z rodziną w obozie (Lager Głowno – Posen Ost). Byli w nim również profesorowie i docenci Uniwersytetu Poznańskiego. 30 XI 1939 r. znalazł się w posiadłości Krzysztofa i Zofii Radziwiłłów w Ostrowcu Świętokrzyskim, a od 28 V 1940 r. przebywał wraz z rodzicami i siostrami w Sichowie w powiecie stopnickim. Tutaj zaprzyjaźnił się z wielkim uczonym Konstantym Michalskim CM, który wywarł na niego wielki wpływ. Służył mu do Mszy św.

Po zakończeniu wojny ówczesny rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej, ks. prof. Antoni Słomkowski przyjął jego ojca w poczet profesorów KUL, a jego małżonkę zatrudnił w Bibliotece KUL. Ponadto prof. Andrzej Wojtkowski przez pięć lat pełnił funkcję dyrektora Biblioteki KUL; przez dziewięć lat był sekretarzem, a przez sześć lat wiceprezesem Towarzystwa Naukowego KUL. W latach 1952–1957 był posłem. I na tym stanowisku w sposób zdecydowany i stanowczy przeciwstawił się w 1956 roku usta-

wie zezwalającej na zabijanie dzieci nienarodzonych.

Julian Wojtkowski w 1944 r. uzyskał małą maturę w tajnym nauczaniu ziemi kieleckiej. Jesienią 1944 r. podjął naukę w liceum matematyczno-fizycznym w Lublinie. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie. Rektorowi tego seminarium ks. dr. Tomaszowi Wilczyńskiemu oświadczył, że pragnie po przyjęciu święceń kapłańskich pracować na terenie diecezji warmińskiej. Po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych przyjął w katedrze lubelskiej – z rąk ówczesnego ordynariusza diecezji lubelskiej ks. bp. prof. dr. hab. Piotra Kałwy – święcenia prezbiteratu. Po święceniach kapłańskich został inkardynowany do diecezji warmińskiej zarządzanej wówczas przez administratora diecezji ks. dr. Teodora Benscha († 1978). Następnie podjął studia specjalistyczne na Wydziale Teologicznym KUL na sekcji dogmatycznej. 12 XII 1950 r. uzyskał na tym Wydziale tytuł zawodowy magistra teologii na podstawie pracy *Język kazań i śpiewu kościelnego w diecezji warmińskiej około połowy XIX wieku* (Lublin 1949, ss. 60 + mapa). Pracę tę napisał na seminarium prowadzonym przez ks. prof. Mieczysława Żywczyńskiego.

W czasie studiów specjalistycznych uczęszczał na seminarium z teologii dogmatycznej księdza rektora KUL prof. Antoniego Słomkowskiego, odnowiciela

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i człowieka świętobliwego. Pod jego kierunkiem przygotował odkrywczą rozprawę doktorską pt. *Wiara w Niepokalane Poczęcie Najświętszej Maryi Panny do wieku XV w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych. Studium historyczno-dogmatyczne* (druk w Lublinie w 1958 roku, stron 272). Praca ta stanowi doniosłe wydarzenie w nauce teologicznej w Polsce. Jest pracą nowatorską i oryginalną. Przez jej napisanie stworzył – kierując się nadzwyczajną intuicją badawczą – warsztat naukowy nie tylko dla dogmatyków, ale nade wszystko dla liturgistów zajmujących się kultami świętych. Oparł ją nie tylko na starannie dobranej literaturze przedmiotu, ale – co zasługuje na specjalne podkreślenie – na 238 rękopisach i 26 inkunabułach znajdujących się w zbiorach specjalnych Biblioteki PAN w Gdańsku i Krakowie, w Bibliotekach Kapitułnych: w Gnieźnie i Krakowie, w Bibliotece Jagiellońskiej, w Muzeum Czartoryskich w Krakowie, w Bibliotece KUL, w Bibliotekach seminaryjnych w Pelplinie, Sandomierzu i Włocławku, w Bibliotece Raczyńskich, w Bibliotece Kapitułnej we Wrocławiu oraz w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego na Piasku. Przed Soborem Trydenckim niemal każda diecezja, a nawet zakony miały oryginalną liturgię z własnymi formularzami i oficjami, dlatego badanie liturgii przed Soborem Trydenckim jest szczególnie interesujące. Na podstawie tej źródłoznawczej rozprawy otrzymał 21 III

1953 r. stopień doktora teologii w zakresie dogmatyki. W czasie obrony funkcję promotora pełnił ojciec prof. B. Waczyński SJ, gdyż promotor ks. rektor A. Słomkowski od 1952 r. przebywał w więzieniu. Recenzentami tej rozprawy doktorskiej byli historycy Kościoła: ks. prof. M. Rechowicz (rektor KUL w latach 1957–1966, a w latach 1973–1983 biskup administrator apostolski w Lubaczowie) oraz ks. prof. M. Żywczyński.

W 1952 r. ówczesny administrator diecezji warmińskiej ks. infułat Wojciech Zink zlecił mu wykłady z teologii dogmatycznej. Jednakże wykłady z tego przedmiotu prowadził do roku akademickiego 1954/1955 ks. dr Jan Jakub Jestadt. Dopiero po zwolnieniu go z tych wykładów przejął obowiązki wykładowcy: logiki, teorii poznania, metafizyki, teodycei, etyki, psychologii empirycznej i racjonalnej. Od roku akademickiego 1958/1959 prowadził seminarium naukowe z teologii dogmatycznej, które stało się *de facto* seminarium magisterskim i licencjackim, gdyż Wydział Teologiczny KUL uznawał powstałe pod jego kierunkiem prace za magisterskie i licencjackie.

Od 1 VII 1952 r. pełnił również funkcję prefekta *pro disciplina* w Warmińskim Seminarium Duchownym *Hosianum*, a w latach 1958–1966 był jego wicerektorem. W 1959 r. biskup dr Tomasz Wilczyński zamianował go kanonikiem gremialnym Warmińskiej Kapituły w Olsztynie.

Ze względu na rzadko spotykaną *dores naturae et gratiae* a szczególnie wielką wiedzę teologiczną i zmysł pastoralny został zaangażowany do wykładów z teologii dogmatycznej w Wyższym Misyjnym Seminarium Duchownym Księży Werbistów w Pieniężnie, w Instytucie Eklezjologicznym w Częstochowie, w Warmińskim Studium Katechetycznym w Gietrzwałdzie, w Studium Pastoralnym przy Wyższym Seminarium Duchownym *Hosianum* w Olsztynie, a od 1979 r. także w akademickim Studium Teologii dla świeckich w Olsztynie. W 1979 r. został prezesem Warmińskiego Instytutu Teologiczno-Pastoralnego w Olsztynie. Instytut ten stał się z czasem załącznikiem późniejszego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. W 1995 r. został on rektorem Warmińskiego Instytutu Teologiczno-Pastoralnego agregowanego do Wydziału Teologicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie.

W 1955 roku otrzymał on propozycję objęcia wykładów na świeżo założonej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie powstała w 1954 r. po likwidacji wydziałów teologicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Uniwersytetu Warszawskiego. Była tworem państwowym. Została „poczęta w grzechu” (wyrażenie ks. prof. S. Biskupskiego, wikariusza kapitulnego diecezji warmińskiej). Z powodów natury moralnej nie przyjął propozycji wykładów na tej

uczelni. Po likwidacji Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Jagiellońskim Kongregacja do spraw Seminariów i Studiów Uniwersyteckich przeniosła prawa zlikwidowanego Wydziału Teologicznego na Arcybiskupie Seminarium Duchowne w Krakowie. Funkcję dziekana nieuznawanego przez władze państwowe Wydziału Teologicznego pełnił ks. prof. E. Florkowski. Z tym to Wydziałem Teologicznym nawiązał on żywe kontakty. Na tym to wydziale przeprowadził 9 VI 1968 roku pierwszą - po likwidacji wydziału - habilitację w oparciu o dotychczasowy dorobek naukowy, obejmujący wówczas czterdzieści pozycji i rozprawę habilitacyjną pt. *Studia historyczno-dogmatyczne nad przedmiotem kultu Matki Boskiej w Polsce wieków XI-XV*. Pracę tę opublikował w redagowanych przez siebie „Studiach Warmińskich” w latach 1964-1966. Była to pierwsza habilitacja na Wydziale Teologicznym w Krakowie od czasów habilitacji ks. docenta dr. hab. Karola Wojtyły. Odbyła się ona w 1953 roku i została uznana przez władze państwowe. W 1953 r. odbyła się też habilitacja ks. dr. Wincentego Urbana, późniejszego biskupa pomocniczego we Wrocławiu (1960-1983), ale wskutek pewnych braków formalnych, związanych z likwidacją Wydziału Teologicznego, nie została zatwierdzona przez władze państwowe. Tytuł docenta bp W. Urban otrzymał dopiero w 1971 r., gdy prowadził on wykłady na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Recenzentami

dorobku naukowego i pracy habilitacyjnej ks. dr. J. Wojtkowskiego byli: ks. prof. E. Florkowski z Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie, ks. prof. A. Słomkowski z Akademii Studium Teologicznego w Warszawie oraz ks. prof. Marian Rechowicz z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W czasie kolokwium habilitacyjnego ks. dr. J. Wojtkowski przedstawił wyniki swych dotychczasowych badań. Wykład habilitacyjny nie był wówczas przewidziany. Po przedstawieniu tego dorobku odbyło się głosowanie. Za przyjęciem habilitacji i nadaniem ks. dr. J. Wojtkowskiemu tytułu docenta głosowało szesnastu profesorów; jeden z profesorów wstrzymał się od głosowania. W kolokwium habilitacyjnym wziął udział Wielki Kanclerz Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie i profesor KUL kardynał Karol Wojtyła. On też podpisał dyplom habilitacyjny dla nowego docenta Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie. Odtąd ks. doc. J. Wojtkowski brał systematycznie udział w Radach Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie, a członków tego Wydziału obdarowywał publikacjami naukowymi zawierającymi bogaty dorobek naukowy Warmińskiego Instytutu Teologiczno-Pastoralnego w Olsztynie. W 1987 r. otrzymał on tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Na tejże Akademii papieskiej otrzymał także w 1997 r. tytuł profesora zwyczajnego.

17 VIII 1969 r. papież Paweł VI zamianował go biskupem tytularnym diecezji Marustaga i skierował go do pracy w charakterze biskupa pomocniczego do diecezji warmińskiej. Sakrę biskupią przyjął w kaplicy arcybiskupów warszawskich 22 VIII 1969 roku z rąk prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, administratora apostolskiego diecezji warmińskiej bp. dr. J. Drzazgi oraz bp. dr. J. Obląka z Olsztyna. Za dewizę swej posługi biskupiej przyjął słowa *Veni Domine Jesu*. Jako biskup głosi on tezę, iż papieże są znakiem obecności i działalności Ducha Świętego w Kościele oraz, że Kościół, który przetrwał hitleryzm i bolszewizm, przetrwa także czasy wolnego rynku oraz dyktatury relatywizmu tak poznawczego, jak i etycznego.

Po święceniach biskupich pełnił szereg odpowiedzialnych funkcji w dykasteriach polskiego Episkopatu. Został członkiem Rady Episkopatu Polski do spraw Migracji, Turystyki i Pielgrzymek. W tych sprawach ma on duże doświadczenie. Wziął bowiem udział w 43 pielgrzymkach (odbył trzydzieści pieszych pielgrzymek na Jasną Górę oraz trzynaście do Ostrej Bramy w Wilnie). 15 I 1975 r. został sekretarzem Komisji Episkopatu do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Od 15 I 1975 r. pełnił obowiązki członka Komisji Episkopatu do spraw realizacji uchwał Drugiego Soboru Watykańskiego. Od 5 V 1980 r. był członkiem i wiceprzewodniczącym Komisji Episkopatu do spraw Budowy Kościo-

łów; 21 IX 1983 r. został przewodniczącym Komisji Episkopatu do spraw Budowy Kościołów. 21 IX 1983 r. został wiceprzewodniczącym Podkomisji Episkopatu do spraw „Księżówki” w Zakopanem. 29 III 1984 r. został członkiem Rady Naukowej Episkopatu Polski, a 9 III 1989 r. został członkiem Komisji Maryjnej Episkopatu Polski.

Jego prace na temat polskiej mariologii, oparte na solidnej podstawie źródłowej, budzą respekt. Nie będą się one dezaktualizować z upływem lat. Wielką jego zasługą jest również to, iż wyprowadził polską mariologię z izolacji i ukazał ją na forum europejskim. W kraju upowszechnił myśl teologiczną największych teologów europejskich z K. Rahnerem, J. Ratzingerem, L. Scheffczykiem, J. Gnilką na czele.

Największym jego osiągnięciem naukowym po uzyskaniu doktoratu są „*Studia Pomoraniae Assumptionistica*” opublikowane na łamach „*Roczników Teologiczno-Kanonicznych*” (12[1965], zeszyt 2, s. 85-101, 13[1966] zeszyt 2, s. 93-111) oraz „*Studiów Warmińskich*” (4[1967], s. 287-361).

Nieoceniony jest jego wkład w edycję tekstów źródłowych. Wydane przez niego teksty źródłowe są bardzo poważnym wkładem w polską kulturę. Ich edycja dokumentuje jego wielką wiedzę z zakresu nauk pomocniczych historii, a szczególnie paleografii łacińskiej. Do tych edycji źródłowych należą:

Glosy i drobne teksty polskie do 1550 roku z inkunabułów Kalisza, Kazimierza Biskupiego, Koła, Sieradza i Warty (Poznań 1965),

Glosy i drobne teksty polskie do 1550 roku z inkunabułów Biblioteki Kapitulnej i Seminarystycznej w Gnieźnie (Poznań 1977),

Glosy i drobne teksty polskie do 1550 roku z inkunabułów Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu (Poznań 1992).

Jest on wybitnym znawcą teologii kard. Stanisława Hozjusza († 1579). Kard. S. Hozjusz przez nakłonienie króla polskiego Zygmunta Augusta do przyjęcia uchwał Soboru Trydenckiego w 1564 r. uratował Kościół w Polsce przed luteranizacją. Papież Paweł IV uważał Polskę za kraj stracony dla katolicyzmu. Przełożył on na język polski dwa dzieła S. Hozjusza *Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej* (Olsztyn 1999) i *Odparcie przedłożeń Brencjusza. O uciśnionym Słowie Bożym* (Olsztyn 2001).

Jego przekład dzieła księdza Jana Leo pt. *Dzieje Prus* (Olsztyn 2008) wzbudza wielki szacunek i podziw czytelnika. W 2005 roku wydał on w Warszawie w Wydawnictwie „Michalineum” *Pamiętniki papieża Piusa II (1458–1464)*.

Godne podkreślenia są jego prace redakcyjne przy publikacji dzieł zbiorowych. Należą do nich następujące edycje:

De cultu Mariano saeculis XIX–XX. Acta Congressus Mariologici-Mariani Internationalis in Sanctuario Mariano Kevelaer (Germania) anno 1987 celebrati, vol. VI:

De cultu Mariano saeculis XIX et XX usque ad Concilium Vaticanum II apud varias nationes (pars altera), red. J. Wojtkowski, T. Siudy, J. Pach, Romae 1991;

Przewodniczka. Kult Matki Boskiej w Polsce od Lumen gentium do Redemptoris Mater 1964–1987. Akta Ogólnopolskiego Kongresu Mariologicznego i Maryjnego – Częstochowa–Jasna Góra 20–23 IX 1990, red. J. Wojtkowski, T. Siudy, J. Pach, Częstochowa 1994;

Pneumatofora. Materiały z Kongresu Mariologicznego. Jasna Góra 18–23 sierpnia 1996 roku, red. J. Wojtkowski, S. Napiórkowski, Lublin 1998;

De cultu Mariano saeculo XX a Concilio Vaticano II usque ad nostros dies. Acta Congressus Mariologici – Mariani Internationalis in civitate Onubensi (Huelva – Hispania) anno 1992 celebrati, vol. VI: *Sectio Croatica et Polonica*, red. J. Wojtkowski, T. Siudy, J. Pach, Citta del Vaticano 1999;

De cultu Mariano saeculo XX. Maria Mater Domini, in misterio salutis quod ab Orientis et Occidentis Ecclesiis in Spiritu Sancto hodie celebratur. Acta Congressus Mariologici-Mariani Internationalis in Sanctuario Mariano Częstochoviensi anno 1996 celebrati, vol. V: *Sectio Croatica et Polonica*, red. J. Wojtkowski, T. Siudy, J. Pach, Citta de Vaticano 2000.

W 2006 roku ukazało się w Olsztynie w jego przekładzie dzieło J. W. Heid pt. *Archiwum dawne i nowe Lidzbarskiego Kościoła Archiprezbiteralnego*, a w 2008 r. ukazała się w jego tłumaczeniu *Kronika Lidzbarska*; jej autorami są: M. Oesterreich, T. Treter i M. Treter. Ważnym wydarzeniem kulturalnym w historii Olsz-

tyna jest druk w 2007 r. (w Olsztynie) cennego *Katalogu inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie* opracowane przez niego wspólnie z biskupem J. Obląkiem i Zoją Jaroszewicz-Pieresławcew. Wraz z dr Teresą Borawską, ks. prof. M. Borzyszkowskim i ks. dr. A. Kopiczko opracował bardzo cenny *Słownik biograficzny Kapituły Warmińskiej w latach 1260–1992*. Ukazał się on drukiem w Olsztynie w 1996 roku. W 1996 roku ukazał się również w Olsztynie *Słownik biograficzny Kapituły Kolegiackiej w Dobrym Mieście* pod red. J. Guzowskiego. Kapituła ta istniała w latach 1341–1810. Kapitułę tę reaktywował w 1960 roku prymas Polski kard. S. Wyszyński. Biskup J. Wojtkowski zamieścił w tym Słowniku biografii kanoników Kapituły w Dobrym Mieście od 1960 do 1999 roku.

Bibliografia prac biskupa J. Wojtkowskiego obejmuje ponad 160 pozycji. Pod jego kierunkiem sześćdziesięciu studentów i studentek przygotowało prace magisterskie. Pod jego również kierunkiem powstało dwadzieścia prac licencjackich oraz 19 doktorskich. Czternaście prac doktorskich, napisanych na jego seminarium, ukazało się drukiem. Należy podkreślić, iż wszystkie jego prace doktorskie – napisane pod jego kierunkiem – są pracami odkrywczymi, posuwającymi naszą wiedzę naprzód, szczególnie w zakresie mariologii i historii Kościoła na Warmii. Niektóre z nich spełniają nawet wymogi stawiane rozprawom habilitacyjnym.

Działalność nauczycielska, kapłańska i pasterska

Biskup Julian Wojtkowski należy do tych duchownych, którzy potrafią łączyć pracę duszpasterską z naukową. Przez całe jego życie praca naukowa inspirowała pracę duszpasterską, a duszpasterska stymulowała pracę naukową. Tezę tę potwierdza też bibliografia jego prac naukowych oraz prac magisterskich, licencjackich i doktorskich przygotowanych pod jego kierunkiem.

Już jako diakon, a następnie prezbiter udzielał się w pracy duszpasterskiej na terenie diecezji warmińskiej, szczególnie w parafiach: w Olsztynie, Ostródzie i Piotraszewie, oraz jako tymczasowy administrator w parafiach: Wielbark, Świetajno, Stębark (Tannenberga).

W pamięci duchowieństwa i wiernych zapisał się jako inteligentny, subtelny i kulturalny głosiciel Słowa Bożego. Słowo Boże głosił on w parafiach diecezji warmińskiej oraz jako prefekt (1952–1958) i wiceprektor Wyższego Seminarium Duchownego *Hosianum* (1958–1966) w Olsztynie. Dwanaście razy głosił on rekolekcje w parafiach. Głosił homilie w czasie pielgrzymek na Jasną Górę oraz do Wilna. Jako biskup wygłosił 6820 kazań. Do kazań przykłada dużą wagę. I choć ma łatwość w przepowiadaniu Słowa Bożego, to jednak kazania opracowuje na piśmie.

Po święceniach biskupich 22 VIII 1969 r. został wikariuszem generalnym, dziekanem Kapituły Warmińskiej i ojcem duchownym kapłanów diecezji warmińskiej oraz referentem budownictwa sakralnego.

Przez pięćdziesiąt dwa lata prowadził wykłady ze swej specjalności oraz z nauk filozoficznych w Wyższym Seminarium Duchownym *Hosianum*; ponadto wykładał teologię dogmatyczną w Warmińskim Instytucie Teologicznym w Olsztynie, Częstochowie i na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

Przed Drugim Soborem Watykańskim prowadził wykłady z teologii dogmatycznej metodą neotomistyczną; po 1965 r. prowadzi wykłady metodą dziejowo-zbawczą. Dla swych studentów zawsze przygotowywał potrzebne do egzaminów pomoce i skrypty. Skrypty te uzupełniał nowymi treściami związanymi z bieżącą literaturą teologiczną. Na szczególniejsze podkreślenie zasługują opracowane przez niego skrypty dla studentów z Częstochowy oraz skrypty z historii dogmatów, dogmatyki i filozofii dla studentów olsztyńskich. W Archiwum Diecezjalnym w Olsztynie zachowało się – pod sygnaturą AB 4 448/16 oraz 448/17 – trzynaście jego skryptów z nauk filozoficznych, dwadzieścia cztery skrypty z teologii dogmatycznej oraz czternaście skryptów specjalistycznych z dogmatyki dla księży ze Studium Pastoralnego w Olsztynie.

Po otrzymaniu sakry biskupiej w 1969 roku udzielił sakramentu bierzmowania ponad 213 000 osobom. W czasie wizytacji biskupich w diecezji sprawował Eucharystię nie tylko w kościołach parafialnych, ale i we wszystkich świątyniach filialnych.

Codziennie spowiada wiernych we współkatedrze św. Jakuba w Olsztynie. Pod tym względem przypomina bardzo świątobliwego ordynariusza krakowskiego kardynała Jerzego Radziwiłła (1591–1600).

Udziela też, na wezwanie, sakramentu namaszczenia chorych. Jako biskup udzielił dotąd święceń prezbiteratu 183 diakonom (w tym 120 z diecezji warmińskiej, 55 werbistom, 7 franciszkanom konwentualnym oraz jednemu diakonowi z zakonu bazylianów). Brał udział w święceniach biskupich: Mikołaja Sasinowskiego, Józefa Glempa, Wojciecha Ziemby, Stanisława Kędziory, Mariana Zimałka, Józefa Wysockiego, Stanisława Gądeckiego i Jacka Jezierskiego.

Wziął udział w pracach przygotowawczych Warmińskiego Synodu Diecezjalnego za rządów diecezją warmińską bp. Józefa Glempa (1979–1981). Synod ten nie doszedł jednak do skutku. Wziął czynny udział w odbytym Drugim Synodzie Plenarnym w Polsce.

Przed otrzymaniem święceń biskupich pełnił funkcje notariusza w siedemnastu procesach administracyjnych w sprawie dyspensy od małżeństwa niedopełnionej. Po 1969 r. pełnił funkcję sędziego

instruktora w procesach administracyjnych o udzielenie dyspensy od obowiązków wypływających z przyjęcia wyższych święceń.

W 1973 r. został promotorem wiary w procesie beatyfikacyjnym Sługi Bożego kardynała Stanisława Hozjusza, który był przez dwadzieścia osiem lat (1551-1579) biskupem warmińskim. Proces Sługi Bożego kardynała Stanisława Hozjusza na szczeblu diecezjalnym zakończył się w Olsztynie 12 VI 2007 roku, a jego akta zostały wysłane do Kongregacji do spraw Kanonizacyjnych w Rzymie. Ponadto bp Julian Wojtkowski pełni funkcję delegata biskupiego w procesie beatyfikacyjnym Sługi Bożej męczennicy S. Chrystofory Klomfass i piętnastu jej Towarzystek ze Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny Dziewicy i Męczennicy.

Do jego obowiązków należy przygotowywanie prac kancelaryjnych w języku łacińskim i niemieckim przy procesach beatyfikacyjnych:

1. męczenników hitleryzmu: Sługi Bożego Księdza Bronisława Sochaczewskiego i ośmiu Towarzysty jego męczeństwa;

2. męczenników komunizmu: Sługi Bożego Księdza Józefa Steinki i 36 Towarzysty jego męczeństwa.

Przez trzydzieści pięć lat pracował w Kurii Diecezjalnej w Olsztynie na stanowisku wikariusza generalnego. Do jego głównych zadań na tym stanowisku należały sprawy personalne, przygotowywanie erekcji nowych parafii; po objęciu rządów w diecezji

warمیńskiej przez biskupa (od 1992 r. arcybiskupa) Edmunda Piszczę erygowano w diecezji warمیńskiej ponad sto nowych parafii. W jego gestii znajdowały się również sprawy udzielania dyspens.

Na tym stanowisku prowadził w języku łacińskim korespondencję Kurii Biskupiej, a od 1992 roku Metropolitalnej w Olsztynie. W latach 1966–1999 czynił starania o erygowanie Wydziału Teologicznego w Olsztynie i przygotowywał relacje pięcioletnie ze stanu diecezji. Przygotowywał również wnioski o papieskie odznaczenia dla zasłużonych kapłanów, zakonnic i osób świeckich.

Przez ponad dwadzieścia lat sprawował opiekę nad Domem Księży Emerytów w Ornece oraz prowadził fundusz emerytalny warمیńskich kapłanów.

Ponadto jako delegat Kurii Biskupiej w Olsztynie był inwestorem prac konserwacyjnych i budowlanych:

1. barokowego sanktuarium Maryjnego w Krośnie koło Ornety,
2. barokowego sanktuarium Męki Pańskiej w Chwałęcinie koło Ornety,
3. przy odbudowie zabytkowego kościoła późnogotyckiego w Kutach koło Węgorzewa,
4. przy odbudowie gotyckiego kościoła św. Katarzyny w Braniewie,
5. przy konserwacji kapitulacza przy gotyckiej katedrze we Fromborku,
6. przy konserwacji południowego skrzydła gotyckiej kolegiaty w Dobrym Mieście,

7. przy konserwacji południowego skrzydła w Olbrachtowie koło Prabut,

8. przy konserwacji zabytkowego kościoła w Mańkach koło Olsztynka,

9. przy rozbudowie gmachu seminaryjnego na pomieszczenie archiwum i biblioteki. Do jego zadań należało przygotowywanie potrzebnych dokumentacji oraz sprawy związane z umowami o pracę z robotnikami, sporządzanie listy płac oraz troska o materiały budowlane i deklaracje ZUS.

Na przestrzeni przeszło tysiącletniej historii państwa polskiego tylko nieliczni hierarchowie mogą iść w porównanie z biskupem prof. Julianem Wojtkowskim ze względu na jego służebną postawę, pokorę, pracowitość, nieskazitelny charakter, głęboką wiedzę teologiczną i humanistyczną, a nade wszystko świętość życia i maryjną pobożność, która ma – podobnie jak u wielkiego czciciela Matki Boskiej Sługi Bożego wielkiego Jana Pawła II – charakter chrystotypiczny i eklezjologiczny.

Z przedstawionych wyżej powodów popieram w pełni wniosek władz Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, z Jego Magnificencją ks. prof. dr. hab. Janem M. Dyduchem na czele, aby nadać księdzu biskupowi prof. dr. hab. Julianowi Wojtkowskiemu tytuł doktora *honoris causa*.

Ks. prof. dr hab. Stefan Koperek CR
Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie

Laudacja

Nil est in homine bona mente melius – Niczego w człowieku nie ma lepszego nad dobrą myśl. To inskrypcja z XVI wieku, na XIV-wiecznym budynku przy ul. Kanoniczej 25, w którym w XV wieku mieszkał historyk, geograf, profesor Akademii Krakowskiej – kanonik Maciej Miechowita, a następnie Jan Długosz – polski kronikarz. W XIX wieku tę kamienicę zajmowała rodzina Wyspiańskich. Dziś znajduje się w niej rektorat Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie.

To właśnie do powyższej sentencji nawiązał Ojciec Święty Jan Paweł II, przemawiając do rektorów uniwersytetów i wyższych uczelni polskich, jak też do przedstawicieli świata kultury i sztuki, w kolegiacie św. Anny, 8 czerwca 1997 roku, z okazji 600-lecia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Mówił wtedy: „Dziś, gdy uroczymy świętujemy 600-lecie założenia Wydziału Teologicznego i fundacji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Kra-

knowie, ta inskrypcja znad bramy Domu Długosza (...) zdaje się w szczególny sposób znajdować swoje potwierdzenie. Staje dziś bowiem przed nami sześć wieków historii, stają wszystkie pokolenia profesorów i studentów krakowskiej *Alma Mater*, aby zaświadczyć o tym, jakie owoce dla człowieka, dla narodu i dla Kościoła przynosi wytrwała, ujęta w ramy wyższej uczelni, troska o ową *mens bona*. Jakże nie wsłuchać się w ten głos wieków, jakże nie przyjąć wdzięcznym sercem świadectwa ludzi, którzy poszukując prawdy – kształtowali dzieje tego królewskiego miasta, ubogacali skarbiec polskiej kultury, polskiej i europejskiej? Jak nie chwalić Boga za to dzieło mądrości człowieka, które z Jego odwiecznej mądrości wyrasta i ku osiągnięciu jej pełni prowadzi?”.

Niech mi wolno będzie nawiązać do tych wyjątkowych słów, by powiedzieć, że właśnie dziś – Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie – w poczet tych, którzy troszcząc się o tę *mens bona*, „ubogacali skarbiec polskiej kultury, polskiej i europejskiej” – pragnie uroczyście wpisać księdza biskupa prof. dr. hab. Juliana Andrzeja Antoniego Wojtkowskiego, obdarzając go godnością doktora *honoris causa*.

To on, tak serdecznie związany z ziemią warmińską, habilitował się tu, w Krakowie, w 1968 roku. Była to pierwsza habilitacja na Papieskim Wydziale Teologicznym, będącym spadkobiercą i kontynuatorem historycznego Wydziału Teologicznego Uni-

wersytetu Jagiellońskiego. Jednym z recenzentów był ówczesny dziekan Wydziału – ks. prof. Eugeniusz Florkowski, zarazem rektor tegoż Seminarium Duchownego, w którego auli się gromadzimy. Tu też w Krakowie, już w Papieskiej Akademii Teologicznej, ks. bp Julian Wojtkowski w 1987 roku uzyskał tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego, a w dziesięć lat później, w 1997 roku, stanowisko profesora zwyczajnego.

Od 1952 roku zaangażowany był już jako licencjusz z wykładami teologii w Warmińskim Seminarium Duchownym *Hosianum* w Olsztynie, które swoimi korzeniami sięga Kolegium Jezuickiego w Braniewie, założonego w 1565 roku z inspiracji ówczesnego biskupa warmińskiego – Stanisława Hozjusza. Obok zajęć dydaktycznych pełnił różne funkcje pedagogiczne, administracyjne i naukowe. W międzyczasie powstawały obok seminarium nowe ośrodki naukowe. W końcu te różne ośrodki, a więc Warmińskie Seminarium Duchowne *Hosianum*, Warmińskie Wyższe Studium Katechetyczne oraz Instytut Kultury Chrześcijańskiej im. Jana Pawła II, złożyły się na powstanie w 1980 roku – Warmińskiego Instytutu Teologicznego Historyczno-Pastoralnego. To określenie „Historyczno-Pastoralny” zostało dodane na życzenie kard. Karola Wojtyły, który pragnął, aby każdy ośrodek teologiczny w Polsce miał własny, charakterystyczny i wyróżniający go kierunek studiów.

I tenże Instytut został złączony z Krakowem, a to najprzód, w 1980 roku, poprzez umowę o współpracę z Papieskim Wydziałem Teologicznym, a następnie w 1984 roku, poprzez afiliację z Wydziałem Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. W 1995 roku dokonała się agregacja Warmińskiego Instytutu Teologicznego do Wydziału Teologicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, a jego rektorem został bp prof. Julian Wojtkowski, który systematycznie przyjeżdżał pociągiem do Krakowa na każdą Radę Wydziału. W 1999 roku tenże Instytut przekształcił się w Wydział Teologii na nowo powstałym Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim. Można by zatem powiedzieć, że jest on filią – córką krakowskiego Wydziału Teologicznego. Jest to *filia* – może *non nata, set adoptata*.

Miło mi jako laudatorowi podkreślić te związki naszego Laureata z Krakowem. Ale to nie one, ma się rozumieć, stanowią o tym, co się dziś tu dokonuje. Główną rację nadania tego zaszczytnego tytułu doktora *honoris causa* stanowi przede wszystkim wieloraki wkład ks. bp. Juliana Wojtkowskiego w rozwój nauki. Trzeba tu powiedzieć, że jest on uczonym humanistą, prawdziwym człowiekiem renesansu, wszechstronnie wykształconym, podejmującym problemy nie tylko z zakresu teologii, ale i z dziedziny filozofii, historii czy filologii.

Jego specjalnością, w której ma wyjątkowy wkład, jest niewątpliwie teologia, a w niej mariologia. Z tej

racji już w 1965 roku został członkiem korespondentem Papieskiej Międzynarodowej Akademii Maryjnej, a od 1976 roku członkiem rzeczywistym. Od 1983 roku należy do Internationaler Mariologischer Arbeitskreis-Kevelaer. Od 1989 roku przewodniczy Zarządowi Sekcji Mariologów Polskich. Jest też aktywnym członkiem Polskiego Studium Józefologicznego. Brał czynny udział w wielu międzynarodowych spotkaniach, sympozjach i kongresach teologicznych, jak np. w mariologicznych kongresach: w Zagrzebiu (1971), w Rzymie (1975), w Saragossie (1979), na Malcie (1983), w Kevelaer (1987). Przez swoją pracę naukową i udział w tych kongresach przysłużył się nie tylko polskiej mariologii, ale ukazał ją na forum europejskim. Uczestniczył również w kongresach józefologicznych w Toledo (1976), w Montrealu (1980), w Kaliszu (1985) i w Meksyku (1989).

Nie sposób tu wyliczać wszystkich naukowych sympozjów, w których brał czynny udział. Trzeba jednak dodać, że był on współorganizatorem naukowych spotkań mediewistów – *Colloquia mediae aevi interdisciplinaria* w Olsztynie w 1987 i w 1989 roku oraz w Braniewie w 1991 roku. Od 1960 roku jest też członkiem Komisji Filologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Nieoceniony jest jego wkład w edycję tekstów źródłowych. To ma wielkie znaczenie dla poznania dziejów polskiej kultury. Edycje te ukazały wielką

jego wiedzę z zakresu nauk pomocniczych historii, a szczególnie paleografii łacińskiej. Do tych źródłowych edycji należą glosy i teksty polskie do 1550 roku z inkunabułów Kalisza, Kazimierza Biskupiego, Koła, Sieradza, Warty, a także Biblioteki Kapitułnej i Seminarystycznej w Gnieźnie czy z inkunabułów Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

Jest on też wybitnym znawcą teologii kard. Stanisława Hozjusza († 1579), który miał ogromny wpływ na przyjęcie przez Polskę uchwał Soboru Trydenckiego. Warto i tu przypomnieć również jego związki z Krakowem, bo przecież urodził się w Krakowie (5 V 1504 roku) i studiował na Wydziale Sztuk Wyzwolonych Akademii Krakowskiej, pracował w kancelariach biskupów krakowskich, a od 1538 roku sprawował funkcję sekretarza w kancelarii królewskiej. Żył i działał, jak zauważamy, w epoce, w której powstała cytowana na początku inskrypcja. Dzisiejszy Laureat przełożył kilka podstawowych dzieł Hozjusza na język polski. Przetłumaczył też z języka łacińskiego wiele innych cennych dzieł, m.in. *Pamiętniki Papieża Piusa II (1458–1464)*.

Jest również redaktorem bardzo wielu dzieł zbiorowych oraz współautorem cennych publikacji, jak np. *Słownika biograficznego Kapituły Warmińskiej z okresu od 1260 do 1990 roku* czy *Słownika biograficznego Kapituły Kolegiackiej w Dobrym Mieście*, która istniała w latach 1341–1810.

Można by zapytać: skąd takie naukowe zacięcie, umiłowanie historii i spraw związanych z kulturą

naszego narodu, a w szczególności tej Małej Ojczyzny, jaką jest dla naszego Dostojnego Gościa ta piękna Ziemia Warmińska?

Niewątpliwie, rozmiłowanie w historii, w świecie nauki i kultury, wyniósł on z rodzinnego, poznańskiego domu. Jego ojciec – Andrzej – był bowiem historykiem na Uniwersytecie Poznańskim, był też posłem na Sejm w latach 1952–1956. Jego matka – FILONIA MARIA STANISZ – była nauczycielką. Doświadczyl też wraz z rodzicami i całą rodziną, z chwilą wybuchu II wojny światowej, konieczności opuszczenia domu, obozu i wysiedlenia.

Jako 14-letni młodzieniec, w ramach tych rodzinnych przeprowadzek, w 1940 roku, spotkał w Sichowie (ziemia sandomierska), dożywającego tam swych ostatnich lat – ks. Konstantego Michalskiego – profesora i rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, wybitnego znawcę średniowiecznej filozofii. To spotkanie zapewne zapadło mu głęboko w pamięci, inspirując go potem do dalszego pogłębiania zainteresowań historycznych, które z czasem przemieniły się w poważne studia nad rozwojem teologii i dziejami Kościoła. Miał też szczęście spotkać wielu wybitnych profesorów – mistrzów podczas studiów na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, jak np. ks. prof. Antoniego Słomkowskiego, o. prof. Andrzeja Krupę, ks. prof. Mieczysława Żywczyńskiego czy ks. prof. Mariana Rechowicza.

Nie sposób szczegółowo omówić tu całego bogactwa badań naukowych i publikacji warmińskiego

Teologa. Uczynili to szczególnie recenzenci. Niemniej, moim zaszczytnym obowiązkiem jest podkreślenie pewnych istotnych cech jego naukowego zaangażowania, zwłaszcza na polu teologii. To wszystko, co składa się na jego wykłady i publikacje teologiczne, cechuje dojrzałość, umiar, troska o wierność nauce Kościoła. Równocześnie dostrzega on w nich i uwzględnia wszystkie aktualnie pojawiające się problemy. Troskę o ortodoksję przenika troska o ortopraksję. Należy on do tego pierwszego pokolenia teologów, którym przyszło podejmować dzieło recepcji nauki II Soboru Watykańskiego i którym to udało się doskonale uczynić. Obok tej bogatej działalności naukowej trzeba uwzględnić jego wielki wkład w prace Konferencji Episkopatu Polski na rzecz dobra całego Kościoła w naszej Ojczyźnie, jak przede wszystkim jego służbę w Kościele warmińskim.

Dla całości obrazu Laureata nie można nie podkreślić na końcu jego osobistych, ludzkich i kapłańskich walorów. Jest człowiekiem, którego cechuje ogromna kultura, pracowitość, prostota i prostolinijność. Tę prostotę można było dostrzec i niejako doświadczyć, obserwując go, jak pokornie, wmieszany w tłum wiernych, pielgrzymuje do Częstochowy. Oddany jest bez reszty, tak posłudze pasterskiej, jak i rzetelnej pracy naukowej. To z pewnością z domu rodzinnego wyniósł ów charakter, jakby to powiedział Norwid, „bez światłocienia”.

Ta prawość jego zapisała się już w pewne legendarne opowiadania, powtarzane przez księży, którzy w większości byli jego studentami. Podobno, pewnego razu, gdy jeden z księży wiózł go na wizytację w okresie stanu wojennego, biskup miał go zapytać: „A skąd ksiądz wziął benzynę w tych trudnych czasach?”. A on odpowiedział: „Udało się ją na lewo zdobyć”. Wtedy zwrócił się do niego: „Proszę zatrzymać auto. Nie godzi się biskupowi korzystać z kradzionej benzyny. Pójdę pieszo”. I poszedł. Miejmy nadzieję, że nie było zbyt daleko do parafii czekającej na wizytację. Tego rodzaju anegdoty jedynie potwierdzają piękną cechę naszego Laureata – prawość.

Podsumowując zatem to wszystko, co tu zostało powiedziane i niepowiedziane, biorąc pod uwagę wiedzę, osiągnięcia naukowe, umiłowanie Boga, Kościoła, Ojczyzny i człowieka, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie z całym przekonaniem i satysfakcją nadaje godność doktora *honoris causa* księdzu biskupowi prof. dr. hab. Julianowi Andrzejowi Antoniemu Wojtkowskiemu, chcąc powiedzieć, że w człowieku nie ma nic lepszego, nie tylko nad dobrą myśl, ale i nad dobre serce *Nil est in homine bona mente et bono corde melius*.

Ten zaszczytny doktorat nadaje zatem Papieska Akademia *non solum SAPERE AUSO, sed etiam Ei, qui Deum, Ecclesiam, Patriam et hominem AMARE AUSUS est*.

Bp prof. dr hab. Julian Wojtkowski

Wkład ks. Konstantego Michalskiego CM do dziejów dogmatów w Polsce

Wstęp

Któregoś okupacyjnego wieczora w Sichowie Jadwiga Popielówna zapytała Księdza Konstantego Michalskiego (1947), kim właściwie jest, filozofem, czy teologiem? Po chwili zastanowienia odpowiedział: „właściwie jestem filozofem, ale lepiej znam teologię”.

Studia uniwersyteckie zaczął jednak od slawistyki. Gdy na ćwiczeniach z gramatyki historycznej języka polskiego „nie wychodziło mu”, szczerze zapytał prowadzącego, dlaczego nie daje sobie rady. W odpowiedzi usłyszał: „Trzeba sięść na [właściwych mięśniach] i nauczyć się”. To był wstrząs. Natychmiast kupił podręcznik, miesiąc wkuwał od rana do wieczora, albo dzień i noc. Pod koniec pluł krwią, ale wydawało mu się, że umie. Poszedł na ćwiczenia i „wychodziło mu”. Wtedy przeniósł

swoje papiery ze slawistyki na filozofię, gdyż uznał, że „slawistyka jest nauką za mało ścisłą”.

Pole do pracy miał ogromne, Biblioteka Jagiellońska zawierała rękopisy filozoficzne po swoich średniowiecznych mistrzach, ocalone we wszystkich wojnach, a przetrzebione jedynie przez dyrektora Jerzego Samuela Bandtkiego (1835), który porządkując i udostępniając zbiory w 1812 roku rozstrzygał, jakie rękopisy mają być nadal zachowane, a jakie nie. Młody ksiądz Konstanty Michalski na początku wieku XX mógł już oprzeć się na katalogu rękopisów opracowanym przez Władysława Wiślickiego (1900). Znalazł w nim komentarze Jana Burydana (po 1358) do Arystotelesa. Sprawdził, że na Zachodzie są znane jako bezimienne, ale cenione, gdyż od nich pochodzi jeden z kierunków średniowiecznego arystotelizmu.

Pojechał na międzynarodowy kongres filozoficzny i ogłosił swoje ustalenia, że bezimienne komentarze do Arystotelesa pochodzą od Jana Burydana, a zależny od nich kierunek filozoficzny, należy nazwać burydanizmem. Wrażenie wywarł ogromne. Odkrycie zostało natychmiast wciągnięte do światowego podręcznika historii filozofii Überwega-Geyera, a młody naukowiec zyskał światową sławę. Pole badań rozszerzyło się z Krakowa na całą Europę przez pomysł wydania *Corpus Philosophorum Medii Aevi*, a przede wszystkim średniowiecznych ła-

cińskich przekładów dzieł Arystotelesa: *Aristoteles Latinus*.

Książd Konstanty Michalski miał ogromną bystrość umysłu. Bezbłędnie ustalił dwa ośrodki rozwoju filozofii w Europie średniowiecznej: Oxford i Paryż. Rozpoczęły się wakacyjne wyjazdy do bibliotek europejskich i mozolna praca nad rękopisami. Kosztem utraty wzroku oparł swoje osiągnięcia naukowe na 374 kodeksach, których rozmieszczenie ukazuje poniższa tablica¹.

Kraj	Miejsce	Liczba	Inne	Razem
Anglia	Cambridge	7		
	Oxford	16	2	25
Austria	Wiedeń	35	2	37
Belgia	Brugge	11	3	14
Czechy	Praga	6		6
Francja	Paryż	83	12	95
Italia	Florencja	16		
	Watykan	42	11	69
Niemcy	Erfurt	21		
	Monachium	16	7	44
Polska	Kraków Bibl. Jagiellońska	82	-	82
Szwajcaria	Bazylea	2		2
		337	37	374

Pierwsze miejsce zajmują kraje języka francuskiego (109 rkp), drugie kraje słowiańskie (88 rkp), trze-

¹ Oparta na skorowidzu rękopisów zawartym w: Konstanty Michalski, *Histoire de la philosophie*, Kraków 1999, s. 581-583.

cie niemieckojęzyczne (83 rkp), czwarte języka włoskiego (69 rkp), piąte i ostatnie języka angielskiego (25 rkp).

Theatrum Mundi

Prądy myślowe są jednym z czynników rozwoju prawdy objawionej w świadomości Kościoła, czyli dziejów dogmatu. Badania ks. K. Michalskiego dotyczyły czterech zwłaszcza prądów myślowych: tomizmu, szkotyizmu, nominalizmu z terminizmem Jana Burydana i mistycyzmu (*via moderna*). Powstaje pytanie jaki one wywarły wpływ na pojmowanie objawienia, czyli jakie jest ich znaczenie dla historii dogmatów.

a) Tomizm

Do zwolenników intelektualizmu filozoficznego i teologicznego, opartego na filozofii Arystotelesa, a wywodzącego się od dominikanina św. Tomasza z Akwinu (1274), zaliczył ks. K. Michalski na przełomie XV/XVI wieku Jana z Głogowa (1507), następnie Jakuba z Gostynina (1506), wreszcie Michała Falkenera z Wrocławia (1534).²

---

² K. Michalski, *Tomizm w Polsce na przełomie XV i XVI wieku. Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności*, SPAU 21,2(1916)6-11; przedruk w: K. Michalski, *Filozofia Wieków Średnich*, Kraków 1997, s. 98-103.

b) Szkotyzm

Woluntaryzm teologiczny i filozoficzny, pochodzący od franciszkanina Jana Dunsza Szkota (1308) miał według ks. K. Michalskiego swych przedstawicieli na Uniwersytecie Krakowskim w osobach Michała Twaroga z Bystrzykowa (1520) oraz bernardyna Jana ze Stobnicy (ok. 1518)³.

c) Nominalizm

Spór o istnienie powszechników, ogółów: „tam pytano przede wszystkim o to, czy cechy rodzajowe i gatunkowe, zawarte w pojęciach, posiadają swe odpowiedniki ontologiczne w rzeczach”⁴. Do tego kierunku myśli zaliczył ks. K. Michalski Piotra z Sienna (przed 1460).

Więszym powodzeniem cieszył się terminizm szkoły Wilhelma Ockhama. Znaczący wpływ na Uniwersytet Krakowski wywarł wybitny terminista Jan Burydan, długoletni profesor i dwukrotny rektor Uniwersytetu Paryskiego.

---

³ K. Michalski, *Jan ze Stobnicy jako przedstawiciel szkotyizmu w Polsce*, SPAU 19,5(1913)12-13; tenże, *Filozofia Wieków Średnich*, dz. cyt., s. 43-44; tenże, *Michał z Biestrzykowa i Jan ze Stobnicy jako przedstawiciele szkotyizmu w Polsce*, Archiwum Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce. Kraków 1,1(1915)21-80; przedruk w: K. Michalski, *Filozofia Wieków Średnich*, dz. cyt., s. 45-97.

⁴ K. Michalski, *Prądy filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w pierwszej dobie jego istnienia*, [w:] *Nasza myśl teologiczna. Pamiętnik II Zjazdu Naukowego w Warszawie, w sierpniu 1933 roku*, Warszawa 2(1935)30-47; przedruk w: K. Michalski, *Filozofia Wieków Średnich*, dz. cyt., s. 112-125.

W fizyce stworzył Burydan teorię impetu⁵, ujmującą w jeden system ruchy ziemskie i niebieskie⁶. Ks. K. Michalski dopatrywał się wpływu teorii impetu na heliocentryzm Mikołaja Kopernika⁷.

„Objasniając Etykę i Politykę złożył Buridanus w wykształconej przez siebie formie kilka nowych idei o wolności woli, o wartości pieniądza, o wymianie towarów i o lichwie, okazując się wszędzie bystrym obserwatorem życia”⁸. Tu ks. K. Michalski widział źródło społecznych poglądów Jana z Ludziska (przed 1460).

Do zwolenników burydanizmu w Krakowie zaliczał ks. K. Michalski Pawła z Worczyna (ok. 1430), Benedykta Hessego (przed 12 XI 1456), św. Jana Kantego (1473), Jana z Toszka oraz anonima⁹ z 1458

---

⁵ „Pierwszym świadectwem o wpływie teorii «impetus» na Kraków byłyby drobne kwestie do *Fizyki* Arystotelesa w rękopisie Isnera (1411). Dalszymi dokumentami są dzieła *Serpentis* (Wężyka), Benedykta Hessego, *Exercitium contra conclusiones Buridani*, komentarze Jana z Toszka i św. Jana Kantego, wreszcie anonimowe Manuskrypty Biblioteki Jagiellońskiej 1946, 2100, 2087, 2088 i 2024. Na specjalną uwagę zasługuje droga, jaką przynajmniej w przeważnej części dostawały się do nas nowe idee z dziedziny fizyki. Pośrednikiem był tutaj wspomniany wyżej Londorius, na którym oparł się Benedykt Hesse, a od mistrza Benedykta uczyli się jego następcy”. Zobacz: K. Michalski, *Tekst, osobowość, szkoła i prąd w filozofii średniowiecznej. Pamiętnik IV powszechnego zjazdu historyków polskich w Poznaniu 1925*, Lwów 1925, s. 1–13. przedruk w: K. Michalski, *Filozofia wieków średnich*. dz. cyt., s. 228.

⁶ S. Kamiński, *Buridan Jan*, EK 2(1985)1224.

⁷ K. Michalski, *Filozofia wieków średnich*, dz. cyt., s. 113 i 115.

⁸ K. Michalski, *Prądy filozoficzno-teologiczne...*, dz. cyt., s. 117.

⁹ Biblioteka Jagiellońska, Ms 1946.

roku. Za jedynego przeciwnika uważał wspomnianego wyżej Piotra z Sienna.

d) Mistycyzm

Ks. K. Michalski pisał: „Duch nowy, zwrócony do mistyki, do człowieka wewnętrznego, odezwał się naraz w kilku środowiskach: w niderlandzkim, paryskim i niemieckim. W środowisku niderlandzkim dążności mistyczne łączyły się z reformą życia zakonnego przez Braci Wspólnego Życia z Gerhardem Grootem (1384) i Tomaszem a Kempis (1471) na czele. Niemniej środowisko paryskie z Gersonem (1429) i niemieckie z Mikołajem z Kuzy (1464) zwracało się do mistyki, podkreślając w życiu wewnętrznym czynnik uczuciowy, a równocześnie wkraczało czynnie w rozprężone wówczas życie kościelne, dążąc do jego reformy. Ten sam nowy duch, ta sama dążność do reformy życia zakonnego, ta sama dążność do opanowania powstającego w życiu kościelnym chaosu zjawiała się u nas, zjawiała się w pismach Mateusza z Krakowa (1410), a potem i przede wszystkim w dziełach Jakuba z Paradyża (1464)”.

Theodrama

W oparciu o przysłowie: „Nie czas żałować róż, gdy płoną lasy!” – ks. Konstanty Michalski, wyprzedzając o kilkanaście lat „teologię rzeczywistości

ziemskich”¹⁰, kończył w 1933 roku swój wykład o prądach filozoficzno-teologicznych na Uniwersytecie Jagiellońskim w pierwszej dobie jego istnienia¹¹ następującym obrazem:

„Paliły się w Polsce lasy, więc trudniej było myśleć o różach, trudniej było pracować w spokoju nad wykształceniem nowych adeptów nauki teologicznej. Paliły się u nas lasy, bo od zachodu groziła inwazja myśli husyckiej, więc powstają w Polsce ze strony krakowskich mistrzów traktaty antyhusyckie. Paliły się u nas lasy, groziło nam od północy niebezpieczeństwo krzyżackie, więc począwszy od Stanisława ze Skalbmierza zjawiają się u nas raz po raz mowy, *sermones*, na temat sprawiedliwej wojny i obowiązku restytucji zagrabionej ziemi, mowy, które ocierają się w bibliotekach o drobne traktaty, poruszające te same zagadnienia. Paliły się u nas lasy, bo duchowieństwo parafialne nie stało na wyżynie swego zadania, więc Mikołaj z Błonia Pszczółka pisze swoje *Sacramentale*, by wprowadzić ład w służbę Bożą. Paliły się lasy, u nas i w całej Europie, kiedy w związku z Soborem Bazylejskim pogłębiała się schizma papieska, a więc ruszyli się z krakowskiego uniwersytetu co najwięksi teologowie i dekretyści, ażeby stanąć osobiście w Bazylei, a potem wygotować słynny w całej Europie traktat na

---

¹⁰ G. Thils, *Théologie des Réalités terrestres*, I. *Préludes*, Louvain 1946; II. *Théologie de l'histoire*, Bruges 1949.

¹¹ K. Michalski, *Prądy filozoficzno-teologiczne...*, dz. cyt., s. 124-125.

ten Sobór. Paliły się u nas lasy, rozgrywały się losy Polski w śmiertelnej walce z Zakonem Krzyżackim, więc Jan Długosz, wychowanek Jagiellońskiej Szkoły, ujął za pióro, by napisać dzieje własnego kraju w takim stylu, że bił wszystkie analogiczne dzieła za granicą. Paliły się u nas lasy, groziły nam wewnętrzne kryzysy i postronne niebezpieczeństwa, więc życie wewnętrzne uniwersytetu nie drgało tym tętnem, które przykuwa do siebie analogicznie uwagę historyka. A jednak ci wszyscy, którzy stali w ogniu walki duchowej w tych przełomowych chwilach, byli mistrzami i wychowankami Szkoły Jagiellońskiej tak, iż mimo wszystko, mimo kurczenia się myśli teoretycznej, istniał ścisły związek między szkołą a życiem¹².

Objawienie

„Buridanus wypowiedział śmiałą myśl, że w chwili stworzenia mógł Bóg nadać sferom pewien *impetus* tak, iż odtąd pod jego obracają się wpływem. Po raz pierwszy więc zastosowano tę samą zasadę dynamiczną do ruchu ciał ziemskich i niebieskich. [...] nowa fizyka utrzymała się w Krakowie aż do chwili zapisania się Kopernika w album studentów¹³.”

---

¹² K. Michalski, *Prądy filozoficzno-teologiczne...*, dz. dz., s. 112-125.

¹³ Tamże, s. 113 i 115.

A heliocentryzm Kopernika przyczynił się w historii dogmatów do oddzielenia właściwości Pisma Świętego od właściwości nauk przyrodniczych¹⁴.

Duchowość

Praga i Kraków miały być pomostem chrześcijaństwa nie tylko na Czechy i Polskę, ale też na Litwę. Powstaje pytanie czy i w jakim stopniu myśl uniwersytecka docierała pod strzechy Ludu Bożego słowiańskiego i bałtyckiego.

Źródłami do dziejów Bożej prawdy objawionej w świadomości prostego ludu były rękopisy średniowieczne klasztorów, skasowanych przez Rosję po Powstaniu Styczniowym i wywiezione do Sankt Petersburga. Ksiądz Konstanty Michalski był członkiem komisji rewindykacyjnej po Traktacie Ryskim, która sprowadziła te rękopisy do Polski. Złożone zostały w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Niemcy przenieśli je wraz z rękopisami Biblioteki Ordynacji Zamojskich do Biblioteki Ordynacji Krasieńskich na Okólniku, gdzie spłonęły podczas Powstania Warszawskiego jeszcze nie skatalogowane. O ich znaczeniu ks. K. Michalski pisał:

„Dziwny zbieg okoliczności umożliwił mi zbadanie ogromnej ilości rękopisów w dwóch bibliotekach, skąd można było wydobyć dwa odmienne,

---

¹⁴Z. Hajduk, *Heliocentryzm*, EK 6(1993) 651-652.

odmienne bo częściowe obrazy naszej kultury duchowej w przeszłości.

Prace nad rewindykacją rękopisów średniowiecznych w Publicznej Bibliotece w Petersburgu pozwoliły mi zajrzeć w te skarby, jakie się kiedyś nagromadziły w polskich klasztorach. Wszystkie zbiory klasztorne posiadają tam wspólną cechę, która je wyodrębnia od zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej. Zakonom przybywającym do Polski nie chodziło o spekulację, lecz o duszpasterstwo. Toteż wśród rękopisów, pochodzących z Łysej Góry i z Tyńca, z Łądu, Koprzywnicy, Miechowa, Sulejowa, Czerwińska, Mogiły, Opatowa, Sieciechowa, Obry, Paradyża i Wąchocka, mamy ozdobne mszały i graduły, brewiarze i modlitewniki, bo chodziło o rozwinięcie przepychu liturgicznego; mamy liczne kodeksy powszechnego prawa kościelnego i ustaw synodalnych, bo trzeba było według nich normować życie wiernych; spotykamy liczne kazania ludowe w języku łacińskim z glosami polskimi; tam a nie gdzie indziej zebrał Brückner skarby starej polszczyzny, tam a nie gdzie indziej znalazły się kazania polskie, zwane kiedyś świętokrzyskimi, a dzisiaj miechowskimi. W klasztorach zapisywali mnisi zdarzenia historyczne i w ten sposób powstały roczniki świętokrzyskie, czerwińskie, miechowskie; na pergaminach zawierających treść kościelną sporządzano spisy bractw (lubińskie), spisywano kroniki (miechowska). Ze wszystkich niemal klasztornych

rękopisów przemawia ten sam duch, ta sama dążność praktyczna i duszpasterska...”¹⁵.

Prawo narodów

Rękopisy krakowskie przez przełożenie teorii na praktykę pozwalają poznać rozwój prawdy objawionej w świadomości hierarchii Kościoła. Ksiądz K. Michalski pisał:

„Z Biblioteki Jagiellońskiej przemawia duch inny, gdyż razem z powstaniem Uniwersytetu Jagiellońskiego dokonują się narodziny nauki teoretycznej w Polsce. Teoretyczna nauka staje się niebawem źródłem, z którego czerpano materiały dla obrony interesów państwa polskiego. Na Soborach w Konstancji i Bazylei magistrowie krakowscy jakby przed forum Ligi Narodów wystąpili już praktycznie w obronie interesów żywotnych Polski przeciwko Zakonowi Krzyżackiemu. Wystąpienia krakowskich mistrzów na dwu Soborach odznaczały się tym, że brano argumentacje ze źródeł, jakie otwiera ówczesna nauka teoretyczna”¹⁶.

Sinnibald Fieschi, późniejszy papież Innocenty IV (1254), w *Apparatus Decretalium* przyznawał niechrześcijanom takie same prawa, jakie mają chrze-

---

¹⁵ K. Michalski, *Prądy filozoficzno-teologiczne...*, dz. dz., s. 112-113.

¹⁶Tamże, s. 113.

ścian, do posiadania swoich państw i wszelkiej własności. Dopuszczał tylko wojnę obronną, z wyjątkiem walki z muzułmanami o wyzwolenie Ziemi Świętej, którą bezprawnie opanowali.

Przeciwnie stanowisko zajął Henryk de Segusio (1271) w *Summa aurea*, broniąc wojny zaczepnej z poganami. Głosił, że grzech pierworodny nie zmany przez chrzest pozbawia prawa do posiadania własnego państwa, rodziny i prywatnej własności. Własność pogan jest niczyja.

Stanisław ze Skarbimierza (1431) oraz występujący przeciw Krzyżakom na Soborze w Konstancji Paweł Włodkowic (po 1435), stali na stanowisku Innocentego IV i toczyli spór z poglądami Henryka de Segusio¹⁷.

W osobie Wielkiego Mistrza Henryka von Plauen (1410–1413) krzyżactwo splotło się z wiklefizmem, który toczył ducha Zakonu i przygotowywał jego upadek w dobie Reformacji¹⁸.

Spoleczeństwo

Przykładem oddziaływania mistrzów krakowskich na wielką politykę jest zdaniem ks. K. Michal-

---

¹⁷ S. Wielgus, *Polska średniowieczna doktryna „ius gentium”*, Lublin 1996; tenże, *Ius gentium*, [w:] *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, Lublin 5(2004) 126–134.

¹⁸ J. Leo, *Dzieje Prus*, przeł. J. Wojtkowski, Olsztyn 2008, s. 230–231.

skiego „mowa, w jakiej Jan z Ludziska w roku 1447 miał na zgromadzeniu profesorów krakowskich zaapelować do sprawiedliwości Kazimierza Jagiellończyka, prosząc go, żeby zarządził niedoli polskiego chłopca, co na polskiej ziemi cierpi więcej niż wojenny jeniec, niż niewolnik, niż Żyd w Egipcie, mimo, że wszyscy ludzie z natury są równi.

Ponieważ takie słowa padły z ust profesora uniwersytetu i w imieniu najwyższej uczelni, odzywa się znowu nieraz pytanie, jakie zagadnienia społeczne i gospodarcze poruszano w ówczesnych wykładach, czy magistrowie dobrowolnie lub z konieczności otwierali oczy na współczesne bolączki i zagadnienia życia.

Z góry można przypuścić, że wszyscy wychodzili w wykładach z tekstu *Etyki Nikomachejskiej* i *Polityki* Arystotelesa, ale od XIII wieku począwszy interpretowano Stagirytę na Zachodzie w rozmaity sposób, więc też odpowiedzi na pytanie mogą dać tylko używane w Krakowie komentarze. Powiedzmy od razu, że posługiwano się najbardziej wówczas rozpowszechnionym komentarzem Burydana¹⁹.

Kościół

Ks. K. Michalski w swej wojennej pracy kaznodziejskiej w Sichowie rozpoczął 19 stycznia 1941

---

¹⁹ K. Michalski, *Prądy filozoficzno-teologiczne...*, dz. cyt., s. 117.

roku cykl o sakramentach świętych i doszedł do bierzmowania. Ale też pojmował sakramenty szeroko, już wtedy bowiem, uczył, że Chrystus jest sakramentem nad sakramentami jako znak widomy naszego usprawiedliwienia²⁰, że Kościół, Królestwo Boże widzialne i dostrzegalne, samo w sobie święte, przerabia wszystkich swoich członków dając im świętość²¹. To znaczy Kościół jest sakramentem. Był więc prekursorem drugiego Soboru Watykańskiego, głoszącego, że „Kościół jest w Chrystusie jakby sakramentem” (KK 1, KDK 42), na dwadzieścia lat przed rozprawą E. Schillebeeckx’a OP *Chrystus sakrament spotkania z Bogiem*²², a dziesięć lat przed słynnym dziełem ojca Ottona Semmelrotha SJ: *Die Kirche als Ursakrament* (1953).

Łaska

Wielkie systemy teologiczne docierały z auli uniwersyteckich do prostego Ludu Bożego.

Średniowieczna szkoła franciszkańska, z błogosławionym Janem Dunsem Szkotem na czele, utożsamiała łaskę z miłością. Staropolska postać Pozdro-

---

²⁰ K. Michalski, *Kazania Sichowskie*, [w:] W. Świerżawski, *Mieć miłość w myśleniu*, Sandomierz 1994, s. 177.

²¹ Tamże, s. 179–180.

²² E. H. Schillebeeckx OP, *Christus sacrament van de Godsontmoeting*, Bilthoven 1960; E. H. Schillebeeckx OP, *Chrystus Sakrament spotkania z Bogiem*, tłum. ks. A. Zuberbier, Kraków 1966.

wienia Anielskiego ze średniowiecznych rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej brzmiała: „Zdrowa Maryja miłości pełna, Bog z tobą, błogosławiona ty między niewiastami, eż [a] błogosławiony owoc żywota twego²³ Jezus Kristus. Amen”²⁴.

Średniowieczna szkoła dominikańska, ze św. Tomaszem z Akwinu na czele, odróżniała łaskę jako sprawność bytową (*habitus entitativus*) od miłości jako sprawności działaniowej (*habitus operativus*). Obecna postać Pozdrowienia Anielskiego jest tomiścyczna i brzmi: „Zdrowaś Maryjo, łaski pełna”.

Kiedy nastąpiła ta zmiana postaci i brzmienia? Kiedy spod strzech wyparty został pierwotny szkotyizm, a wkroczył tomizm? Pytanie zasługuje na odpowiedź.

Na odwrót spór dogmatyczny między tomistami a szkotyistami o Niepokalane Poczęcie Maryi *lex credendi*, podsycany przez liturgię *lex orandi*²⁵, zakończył się zwycięstwem szkotyizmu i definicją z 8 XII 1854 roku²⁶.

---

²³ W. Wydra, W. R. Rzepka, *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984, s. 24, z rękopisu Biblioteki Jagiellońskiej około 1410 roku, nr 1297, k. 190 v oraz tylna wyklejka.

²⁴ Tamże, s. 25, z rękopisu Biblioteki Jagiellońskiej z 1407 roku, nr 824, k. 268v-269.

²⁵ J. Wojtkowski, *Niepokalane poczęcie Maryi w średniowiecznej liturgii i piśmiennictwie polskim*, „*Salvatoris Mater*” 6,1(2004)184-198.

²⁶ DS 2800-2804.

Heroizm

Miłość Boża była tematem dzieła, nad którym ks. K. Michalski pracował całą wojnę. Czytaliśmy mu *Sumę Teologiczną* św. Tomasza z Akwinu, (wybijał akcenty: *quemadmodum*), *Helladę na przelocie* Stanisława Łosia²⁷, benedyktyński komentarz do obrzędu niższych święceń w języku niemieckim. Dawał rozkazy: zrób na marginesie grubą kreskę czerwoną, niebieską. Mama pisała pod dyktando. Nie mogliśmy pisać pod dyktando na maszynie, bo stuk maszyny do pisania rozpraszał Księdza Rektora i nie pozwalał mu skupić się na myśleniu. Ukazała się tylko część niedokończonego dzieła pod tytułem *Między heroizmem a bestialstwem*, o ekstazie w górę, czyli umiłowaniu Boga aż do końca i ekstazie w dół, czyli sadyzmie morderców z obozów koncentracyjnych.

Zakończenie

Ks. K. Michalski był myślicielem, mówcą i pisarzem, ale przede wszystkim mówcą. Myślał, by głosić, a mowy pisał. Gdy wybrany na Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego głosił mowę inauguracyj-

---

²⁷ Warszawa 1938, 1939. Dzieło, w którym zawarł krytyczne aluzje do systemu rządów ówczesnej Polski, dedykował marszałkowi Edwardowi Rydzowi-Śmigłemu [P. Gach, EK 11(2006) 519-520].

ną, spadły mu z ramion gronostaje. Podbiegającym pedlom nie pozwolił sobie ich nałożyć, aż swą natchnioną mowę dokończył.

Ideałem ks. K. Michalskiego był Brat Albert, człowiek żywy i znajomy: dźwięk szyny kolei wąskotorowej zamiast protezy na krakowskim bruku i chodnikach, dźwięk dzwonka na wózku zaprzężonym w osła, gdy zbierał żywność dla swoich „opuchlaków”, bochny pachnącego wiejskiego chleba przynoszone urzędnikom, pieniądze brane przez pelerynę, aby ich ręka nie dotknęła. Pod wpływem św. Brata Alberta ks. K. Michalski był „dobry jak chleb”.

Hasłem ks. K. Michalskiego było Chrystusowe: „Duszę dać!” (Mt 20, 28; J 10, 11). On to robił całe życie: na katedrze Uniwersytetu Jagiellońskiego, w Polskiej Akademii Umiejętności, w bibliotekach Krakowa, Paryża, Oksfordu, Pragi, ale także w kościele Misjonarzy na Stradomiu, gdzie spowiadał, odprawiał i głosił, a podczas wojny w Sichowie. I właśnie ten okres opuszczając Sichów określił ze łkaniem jako „Najpiękniejsze lata życia”.

Koniecznym jest powrócić do myśli Księdza Biskupa Seniora Sandomierskiego, prof. Wacława Świerzawskiego, o procesie beatyfikacyjnym księdza Konstantego Michalskiego CM.

Doktoraty *honoris causa*
Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie

2 czerwca 1990

Kard. Augustyn Casaroli

19 października 1991

Prof. Radeim Palouš

19 października 1991

Prof. Paulinus Rabikauskas SI

15 listopada 1991

Kard. Andrzej Maria Deskur

21 października 1992

Prof. Burkhard Neunheuser OSB

19 listopada 1994

Ks. prof. Bolesław Kumor

8 grudnia 1996

Prof. Bogdan Augustyn Jankowski OSB

21 października 1997

Prof. Georg Vincent Coyne SI

23 czerwca 1998

Prof. Herman Joseph Pottmeyer

14 kwietnia 2000
Kard. Franciszek Macharski

7 maja 2001
Kard. Miloslav Vlk

13 maja 2003
Kard. Audrys Jozausas Bačkis

28 stycznia 2005
Hanna Suchocka

3 czerwca 2005
Prof. Franciszek Ziejka

8 czerwca 2006
Kard. Marian Jaworski

20 października 2007
Prof. Carl A. Anderson

Spis treści

Uchwała Senatu.....	3
Ks. prof. dr hab. Jerzy Misiurek Opinia o całokształcie dorobku naukowo-dydaktycznego.....	5
Ks. prof. dr hab. Józef Swastek Ocena działalności naukowej i pastoralnej.....	21
Ks. prof. dr hab. Stefan Koperek CR Laudacja.....	41
Bp prof. dr hab. Julian Wojtkowski Wkład ks. Konstantego Michalskiego CM do dziejów dogmatów w Polsce.....	51

Redakcja i korekta
Jędrzej Majka

Skład i łamanie
Tomasz Sekunda

Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie
ul. Kanonicza 25, 31-002 Kraków

www.pat.krakow.pl